

เรื่อง

เพชรบุศความท้าทายจากการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคและทวีภาคี

กลุ่มที่ 2

ยุทธศาสตร์ของไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคและทวีภาคี

การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจและการกำหนดยุทธศาสตร์ของประเทศไทย
(*Regional Trade Agreements and Thailand's Strategy*)

โดย

ฝ่ายการวิจัยความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ
สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

และ

ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจระหว่างประเทศและการพัฒนา
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ร่วมจัดโดย

มูลนิธิชัยพัฒนา
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
กระทรวงพาณิชย์
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
และ
สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

สารบัญ

หน้า

Executive Summary	v
1. ครอบความคิดเกี่ยวกับการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ	1
1.1 สถานภาพและลักษณะการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ	1
1.2 ผลกระทบและความคาดหวังในการรวมกลุ่มการค้าและเศรษฐกิจ	6
1.3 ประเด็นพิจารณาเพื่อกำหนดท่าทีการรวมกลุ่มเศรษฐกิจ	10
2. การเจรจาความตกลงระดับภูมิภาคของประเทศไทย	15
2.1 การรวมกลุ่มในเอเชียตะวันออก	16
2.2 การเจรจาขั้มทวีป	20
2.3 การเจรจา กับประเทศไทยเชี้ยวได้	22
2.4 การเจรจาอนุภูมิภาค	22
3. การเจรจาความสัมพันธ์ทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับประเทศต่าง ๆ	23
4. สรุป	37
บรรณานุกรม	39
ภาคผนวก	40

สารบัญตารางและรูป

หน้า

ตารางที่ 1 ลักษณะของกลุ่มการค้าและเศรษฐกิจ	5
ตารางที่ 2 ประเด็นสำคัญที่มีผลต่อ กลุ่มความร่วมมือทางการค้า	13
ตารางที่ 3 ความเป็นมา สถานภาพ และความคาดหวังของการรวมกลุ่มทางภูมิภาคที่เกี่ยวข้องกับไทย	24
ตารางที่ 4 ความเป็นมา สถานภาพ และความคาดหวังของการเจรจาความตกลงทวิภาคีของไทย กับประเทศต่าง ๆ	35
รูปที่ 1 การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในโลก	3
รูปที่ 2 ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาคและทวิภาคีของประเทศไทย	11

Regional Trade Agreements and Thailand's Strategy

*Thailand Development Research Institute Foundation**

The National Institute of Development Administration†

During the last three decades, there was a rapid increase in the number of Preferential Trading Agreements both at the regional level and bilateral level. Regional Trade Agreements (RTAs) vary greatly with respect to number of members, level of income and economic development, size of the economy, and depth of agreements.

Economic integration, both regional and bilateral, related to Thailand also has been rapidly increased in the last decade. Thai policy makers, at the present time, seems to employ PTAs strategy during the slow process of multilateral negotiation as a vehicle to expand trade and investment to get out of the economic downturn.

It is necessary for Thailand to analyze the impacts of these increasing numbers of PTAs. By assessing the current status and the potential development of the arrangements, one shall be able to identify the direction that the country is moving toward and provides suggestions to make the greatest benefit to the country. The current development of regional grouping is emphasized on widening the group (adding new members or creating another arrangement) as well as deepening the relationship within the group.

The evidence from theoretical framework and empirical studies suggest that global multilateral trading agreements provide the greatest benefits from trade liberalization. Preference trade agreements (PTAs) are the second best solution to achieve trade liberalization. While PTAs reduce trade barriers and should increase trade among members known as trade creation effect, they distort comparative advantage and diverse trade form more efficient nonmember countries. This is called trade diversion effect that creates welfare loss.

Besides trade and investment prospects, PTAs might have other benefits such as enhancing regional security, promoting technology transfer, reducing non-trade barrier, facilitating trade transaction, and supporting multilateral negotiations.

The question facing concerned policymakers is how to achieve fuller benefits of increased openness to trade from regional and bilateral agreements. To achieve the greatest benefit from trade liberalization, the grouping should be developed such that the comparative advantage of countries relative to each other is similar to the rest of the world. This is likely to be the case when PTAs account for the large share of world GDP,

* The authors are Apichat Pongsirirushakul, Duangrudee Sirisatien and Onanood Phadoongvithee from International Economic Relations Program, TDRI.

† The authors are Wisarn Pupphavesa, Nattapong Thongpakde, Prasopchoke Mongsawad and Santi Chaisrisawatsuk from Center International Economic and Development Strategy, NIDA.

greater number of members and diversified economies. This principle will create trade among members with little trade diversion. This principle will also enable the group to attract quality FDI. PTAs should also include industry coverage in the agreement as comprehensive as possible in order to foster competition. To lessen trade diversion effect, tariff rates applied to nonmembers should not be too high compared with those preferential rates imposed on members' products. Furthermore, members should minimize the dispersion of external tariffs among them to reduce the amount of trade diversion through indirect trade deflection.

Hence, the major concern in the negotiation to create RTAs is to be placed on the benefits from liberalization in trade, both goods and services, and investment. For Thailand, grouping and agreements with small less developed countries may not generate much benefit. AFTA and ASEAN-China free trade area are the regional trading arrangements that should receive high degree of involvement and interest. Furthermore, APEC and GMS are viewed as supporting agreements to reach free trade. While APEC plays the role of setting a broad policy framework to improve efficiency and competitive ability, and transfer of technology. GMS enhances the benefits from regional liberalization. The initiation of ASEAN-China free trade area has received a warm welcome and both sides are pursuing complete the arrangement within 10 years. Thailand has a high expectation and very keen on accelerating the liberalization process. However, the lack of common interest among ASEAN members, especially Thailand and the rest of ASEAN, can pose a significant threat and delay the completion of ASEAN-China free trade area.

Regionalism and bilateralism can generate benefits as mentioned above, they can also create complications such that countries become embedded in a "Spaghetti Bowl" of mutually inconsistent trade preferences/restrictions. The complexity of exchanges of preferences and restrictions between countries will add to transaction cost and inefficiency.

To reduce cost of negotiations and transaction cost from complexity of trade preferences/restrictions, applying the common framework and agreement to all PTAs will alleviate the problems. Thailand should consider utilizing AFTA framework as a basic groundwork for other regional and bilateral negotiations. Since Thailand has already committed to AFTA to lower tariff to 0-5 percent in the year 2010, negotiation according to AFTA framework will be consistent to her future tariff structure. Negotiation on the basis of AFTA-plus, i.e. liberalization not less than AFTA agreement, will also lock in the Thai liberalization policy.

การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจและการกำหนดยุทธศาสตร์ของประเทศไทย

ฝ่ายการวิจัยความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ทีดีอาร์ไอ*
และ ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจระหว่างประเทศและการพัฒนา นิต้า*

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เป็นเอกสารประกอบให้ข้อมูลในการประชุมระดมความคิด เพื่อพิจารณา
ยุทธศาสตร์ของการเจรจาการค้าของไทยในระดับภูมิภาคและพหุภาคี ในส่วนแรกของบทความแสดง
สถานภาพของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ เสนอกรอบความคิดถึงการประเมินผลกระทบและความคาดหวัง
จากการรวมกลุ่ม และเสนอประเด็นพิจารณาที่จะทำให้การรวมกลุ่มเป็นการเพิ่มสร้างสรรค์การของประเทศไทยและลด
ต้นทุน ส่วนต่อมาของบทความเป็นการสรุปความเป็นมา สถานภาพ และความคาดหวังของการรวมกลุ่มทาง
เศรษฐกิจของประเทศไทยที่สำคัญ ทั้งด้านภูมิภาคและทวีภาคี ส่วนสุดท้ายเป็นการสรุปประเด็นในการ
กำหนดท่าทีของประเทศไทย

1. กรอบความคิดเกี่ยวกับการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ

1.1 สถานภาพและลักษณะการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ

ความแพร่หลายและหลากหลายของการรวมกลุ่มทางการค้าและเศรษฐกิจ

การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจที่เรียกว่าภูมิภาคนิยมนี้แพร่หลายมากในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา Findlay and Mari (2001) รวบรวมข้อมูลจากองค์การการค้าโลก และสรุปดังนี้

- ในปัจจุบันมีการทำความตกลงทางการค้าในระดับภูมิภาค (Regional Trading Arrangements: RTAs) ประมาณ 240 ความตกลงและมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้น ร้อยละ 70 (ประมาณ 172 ความตกลง) มีผลบังคับใช้แล้ว และอีก 68 ความตกลงอยู่ระหว่างการเจรจา ซึ่งคาดว่าจะมีผลบังคับใช้ได้ภายในปี 2005

* ผู้เขียน: ดร.อภิชาติ พงษ์ศิริชกุล. ดวงฤทธิ์ ศิริเสถียรและอรอนุช อดุรงวิช จากฝ่ายการวิจัยความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ)

* ผู้เขียน: ดร.ณัฐรุ่งศ์ ทองวักตี, ดร.วิศาล บุปผาเวส, ดร.ประพิโชค มั่นสวัสดิ์, ดร.สันติ ชัยศรีสวัสดิ์สุข จากศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจระหว่างประเทศและการพัฒนา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิต้า)

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, คุณไพรeras สุดส่อง และคุณกฤตา ลิปigran จากสำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์, รองอธิบดีกรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ (คุณศรีรัตน์ รัชรูปานะ), คุณอัญชนา วิทยารัมอช, คุณสุริย์พร สมวงศ์, คุณสุนันทา จีรเวสnerวัฒน, คุณอารีรัตน์ สุวรรณหัต, คุณพรทิพย์ ภู่วรวิตร, คุณวัชราณี ศพอร์พันธุ์, คุณสุนทร วงศ์เดอวี, คุณเกลิงศักดิ์ วงศ์สามตร เจ้าหน้าที่กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ ที่ให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการทำงานฉบับนี้

- ความตกลงในระดับภูมิภาคส่วนใหญ่ (ประมาณร้อยละ 90) เป็นความตกลงในการจัดตั้งเขตการค้าเสรี (Free Trade Area)
- ประมาณร้อยละ 60 ของ RTAs ที่มีผลบังคับใช้แล้ว เกี่ยวข้องกับการทำความตกลงระหว่างสองฝ่าย และประมาณร้อยละ 50 ของ RTAs ที่อยู่ระหว่างการเจรจาเกี่ยวข้องกับการทำความตกลงระหว่างสองฝ่าย
- ประมาณร้อยละ 30 ของ RTAs ทั้งหมดเกี่ยวข้องกับประเทศที่เคยเป็นสมาชิก RTAs แล้ว ซึ่งเป็นการแสดงถึงการขยายขอบเขตของการทำความตกลง

รูปที่ 1 แสดงว่าการรวมกลุ่มขนาดใหญ่มีทั่วทุกภูมิภาคของโลก นอกเหนือไปจากพิจารณาที่เป็นเชิงประเทศกำลังพัฒนาในทุกภูมิภาคเป็นสมาชิกกลุ่มการค้าและเศรษฐกิจโดยมักจะเป็นมากกว่าหนึ่งกลุ่ม (ภาคพนวก ข)

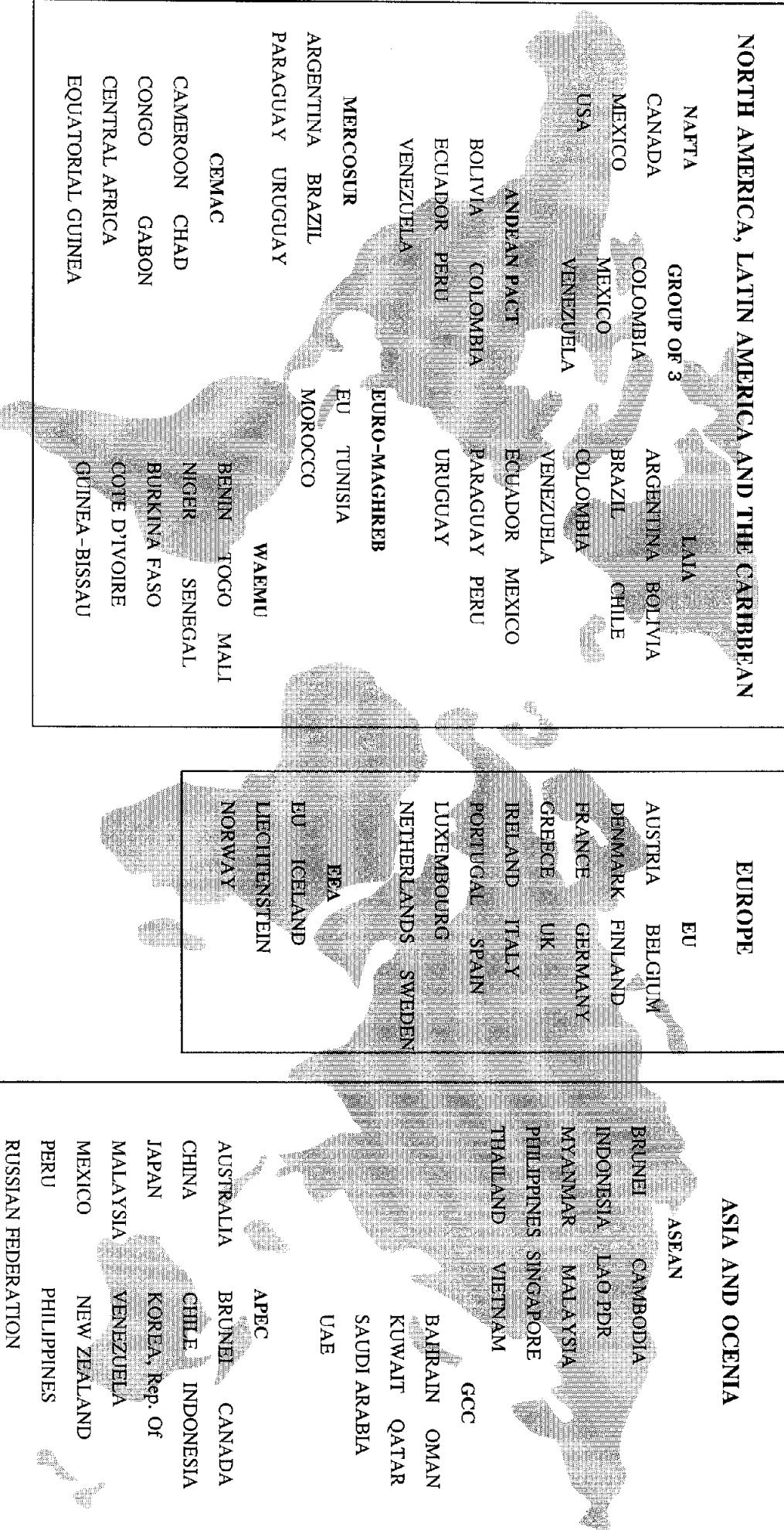
การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจมักมีวัตถุประสงค์สำคัญคือ เพื่อให้การค้าการลงทุนระหว่างประเทศสมาชิกสูงขึ้น ลดอุปสรรคทางการค้าระหว่างประเทศสมาชิก ความตกลงจึงเป็นการให้สิทธิพิเศษทางการค้า (Preferential Trade Agreement-PTA) แก่ประเทศสมาชิกหนึ่งอีกหนึ่งที่ไม่ได้เป็นสมาชิก

ประเภทของการรวมกลุ่มทางการค้าและเศรษฐกิจ หากแบ่งตามที่ตั้งอาจแบ่งได้เป็น ความตกลงทางการค้าในภูมิภาค (Regional Trade Agreement-RTA) ที่สมาชิกเป็นประเทศตั้งอยู่ในภูมิภาคในทางภูมิศาสตร์เดียวกัน ความตกลงทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาค (Subregional Economic Zone) ที่เป็นความร่วมมือหรือความตกลงที่อาจมีชั้นดับประเทศ แต่เป็นเขตที่มีอาณาเขตติดกัน โดยเน้นในการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน การให้ความสะดวกทางศุลกากรและการขนส่งที่ทำให้การค้าและการเคลื่อนย้ายทรัพยากระหว่างกันสะดวกขึ้น

หากแบ่งตามลำดับความร่วมมือ อาจแบ่งได้เป็น เขตการค้าเสรี (Free Trade Area) เป็นการลดภาษีในประเทศสมาชิกด้วยกัน โดยมีเป้าหมายที่จะจัดภาษีและอุปสรรคทางการค้า แต่ประเทศสมาชิกจะมีอัตราภาษีคุ้ลากරที่เก็บจากประเทศนอกกลุ่มที่แตกต่างกันได้ สหภาพคุ้ลากර (Custom Union) นอกจากจะเป็นเขตการค้าเสรีและยังมีการเก็บภาษีจากประเทศนอกกลุ่มเท่ากัน ตลาดร่วม (Common Market) มีความตกลงที่ลึกกว่าสหภาพคุ้ลากර คือให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานและทุนที่เสรีในประเทศสมาชิก สหภาพเศรษฐกิจ (Economic Union) เป็นการรวมกลุ่มซึ่งมีนโยบายเศรษฐกิจร่วมกัน

ประเทศส่วนใหญ่จะเป็นสมาชิกในความตกลงลักษณะเขตการค้าเสรี ความตกลงทางภูมิภาคที่ประเทศไทยเข้าร่วมก็อยู่ในระดับนี้ นอกเหนือด้านการค้า การรวมกลุ่มในระยะหลังจะมีลักษณะที่สร้างความลึกในความสัมพันธ์ โดยมีการเจรจาในด้านอื่นๆ เช่น การอำนวยความสะดวกทางการค้า การลงทุน การเปิดตลาดการค้าบริการ มาตรฐานคุณภาพ มาตรฐานกฎหมายที่เกี่ยวกับการตอบโต้การทุ่มตลาด การร่วมมือหรือให้ความช่วยเหลือทางวิชาการ (Technical assistance)

รูปที่ 1 การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในโลก

นอกจากการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจและความตกลงทางการค้าจะเป็นลักษณะที่มีสมาชิกหลายประเทศ ยังมีความตกลงทางการค้าและความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างสองประเทศที่เรียกว่าทวิภาคี (Bilateral) คือประเทศคู่ค้าจะเจรจาทำความตกลงกัน โดยวัตถุประสงค์สำคัญคือการที่ทำให้การค้าการลงทุนระหว่างสองประเทศนี้เพิ่มขึ้น ความร่วมมือทางเศรษฐกิจลึกขึ้น มีการให้สิทธิพิเศษทางการค้าของประเทศคู่ค้าสูงกว่าประเทศอื่น

การเจรจาการค้าในลักษณะทวิภาคีมีความแพร่หลายขึ้น เช่นกัน ตัวอย่างเช่น ญี่ปุ่นลงนามในความตกลงทวิภาคีกับสิงคโปร์ และกำลังเจรจากับหลายประเทศ เช่น เกาหลี และไทย สิงคโปร์นอกจากจะลงนามกับญี่ปุ่นแล้ว ยังลงนามความตกลงทวิภาคีเป็นเขตการค้าเสรีกับนิวซีแลนด์ และยังเจรจา กับ สหรัฐอเมริกา ชิลี ในเอเชียใต้ อินเดียก็มีการลงนามหรือเจรจา กับประเทศไทยเพื่อนบ้าน เช่น ภูฎาน เนปาล ศรีลังกา ศรีลังกาเองก็มีการเจรจา กับปากีสถาน (Asian Development Bank 2002: p 193)

ลักษณะความตกลงทวิภาคีที่มีการลงนามหรือกำลังเจรจา มีความหลากหลาย เช่น

- ประเทศไทยกับประเทศไทยเล็ก---สหรัฐอเมริกากับประเทศไทยในละตินอเมริกา จีนกับประเทศไทยในเอเชีย
- ประเทศไทยกับประเทศไทยเล็ก---สิงคโปร์ กับนิวซีแลนด์
- ประเทศไทยกับประเทศไทยใหญ่ ---ญี่ปุ่น กับเกาหลี
- ประเทศไทยในทวีปเอเชีย---ญี่ปุ่น กับสิงคโปร์
- ขั้นน้ำสมุทรและชิลี---เกาหลี กับชิลี สิงคโปร์กับชิลี

ลักษณะความตกลงระดับภูมิภาคที่มีความหลากหลาย เช่น

- อาเซียนกลุ่ม---ASEAN+3 FTA
- กลุ่มต่อไปนี้---ASEAN กับ CER
- กลุ่มกับประเทศ ---ASEAN กับ China, ASEAN กับ Japan , ASEAN กับ US

กลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจแต่ละกลุ่มนี้มีลักษณะที่แตกต่างกัน ตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่า การรวมกลุ่มในยุโรป และอเมริกาเหนือ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว มีรายได้สูง และมีความแตกต่างกันของรายได้น้อย AFTA จัดว่าเป็นกลุ่มที่รายได้ไม่สูงและมีความแตกต่างกันมาก เนื่องจากสมาชิกใหม่เป็นประเทศที่มีรายได้ต่ำมาก กลุ่มในเอเชียใต้มีรายได้ต่ำกว่า AFTA แต่ก็มีความแตกต่างของรายได้น้อยกว่า

เป็นที่น่าสังเกตว่า สัดส่วนการเปิดประเทศและการค้าภายในกลุ่มที่มีความหลากหลาย เช่นกัน AFTA APEC มีสัดส่วนการส่งออกในผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติเฉลี่ยต่อสมาชิกสูงกว่าภูมิภาคอื่น คือร้อยละ 52 และ 47 ตามลำดับ ในขณะที่กลุ่ม Mercosur มีสัดส่วนเพียงร้อยละ 14.5 APEC มีสัดส่วนการค้าภายในกลุ่มมากที่สุดคือร้อยละ 75 สภาพยุโรป และ NAFTA มีสัดส่วนร้อยละ 67 และ 59 ตามลำดับ AFTA เองมีการค้าชายแดนกับประเทศนอกกลุ่มมาก จึงมีสัดส่วนการค้าในกลุ่มเพียงร้อยละ 25 แต่ก็ยังสูงกว่าในหลายภูมิภาค

ตารางที่ 1 ลักษณะของกลุ่มการค้าและเศรษฐกิจ

กลุ่ม เศรษฐกิจ	รายได้ต่อ ประชากร (долล่าร์)	Coefficient of Variation ของ ชื่นที่สมาชิก	จำนวนกลุ่ม	ร้อยละของ ประเทศไทย	ร้อยละของ ประเทศไทย	ร้อยละเฉลี่ย ของการ ลงทุน	ร้อยละ ของ การค้า
			ในกลุ่ม	สมาชิกที่	สมาชิกที่	ลงทุนต่อ	ภาค
			ประชากร	เข้าร่วม	เข้าร่วมกลุ่ม	เส้า	GDP ของ ภายนอกกลุ่ม
ภูมิภาคเดียวและเป็นปี							
AFTA	1,975	1.6	4.3	100.0	100.0	52.3	24.5
APEC	7,408	1.2	4.2	100.0	100.0	47.8	75.2
CER	19,283	0.3	4.5	100.0	100.0	20.8	9.2
ECO	1,220	0.9	5.4	80.0	100.0	36.3	6.6
SAPTA	461	0.8	2.5	71.4	100.0	25.7	4.8
SPARTECA	15,195	1.6	1.9	40.0	55.6	33.5	12.3
ภูมิภาคอื่นๆ							
Andean Pact	2,469	0.7	4.4	80.0	89.5	22.1	10.8
EFTA	27,468	0.2	15.7	100.0	33.3	34.1	11.8
EU	20,747	0.3	3.6	20.0	100.0	36.8	66.9
Mercosur	4,171	0.6	4.3	100.0	83.3	14.5	22.3
NAFTA	27,171	0.7	5.3	100.0	66.7	25.6	58.8
เฉลี่ย	7,235						

ที่มา : Asian Development Outlook 2002. ADB.

ตารางที่ 1 ยังแสดงให้เห็นว่า ประเทศไทยในกลุ่มภูมิภาคจะไม่จำกัดเป็นสมาชิกเพียงกลุ่มเดียว จำนวนกลุ่มที่สมาชิกลงนามความตกลงมีค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 15.7 กลุ่มในกลุ่ม EFTA และต่ำสุดคือ 1.9 กลุ่ม สำหรับกลุ่ม SPARTECA ประเทศไทยอยู่ในกลุ่มโดยเฉพาะในทวีปเอเชียจะเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลกหรือกำลังสมัคร

สาเหตุของการแพร่หลายของภูมิภาคนิยมและทวีภาคี

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา การที่มีความตกลงทางภูมิภาคและทวีภาคีอย่างมาก มีสาเหตุหลายประการ ประการแรก ความไม่มั่นใจในความสำเร็จในการเจรจาและดับพหุภาคี ในช่วงที่การเจรจาอบอุรุกวัย ซึ่งกังวลกับการเจรจาจัดตั้งกลุ่มเศรษฐกิจหลายกลุ่ม รวมทั้ง AFTA NAFTA APEC โดยประเทศที่รวมกลุ่มพิจารณาไว้หากเจรจาไม่สำเร็จอย่างน้อยการค้าในกลุ่มก็จะเสรีขึ้น หลังจากการจัดตั้งองค์การการค้าโลก ก็ยังไม่มีความชัดเจนว่าจะมีการเจรจารอบใหม่เมื่อใด และถึงแม้จะมีการเปิดการเจรจารอบโดยชาติ แต่ความซับซ้อนและจำนวนสมาชิกที่มากขึ้น ทำให้ยากที่จะเชื่อว่าการเจรจาจะสำเร็จโดยเร็ว ดังนั้นประเทศไทยที่ต้องการตลาดการค้าที่เสรีขึ้นจึงพยายามทำการเจรจาทั้งในระดับภูมิภาคและทวีภาคี

ประการที่สอง ในด้านของผลสำเร็จของการเจรจาทางการค้า หลายประเทศพิจารณาว่า การเจรจาในกลุ่มเล็กจะตกลงกันได้ง่ายกว่าในเวทีพหุภาคี โดยเฉพาะในประเด็นที่อ่อนไหว เช่น เกษตร การลงทุน เพราะจะหาจุดร่วมได้ง่ายกว่าและผลกระทบต่อผู้ที่ถูกกระทบในทางลบจะน้อยกว่า ยอมรับได้ง่ายกว่า เมื่อจากผู้ผลิตรู้สึกว่าการแข่งขันยังเป็นกลุ่มเล็กต่างจากความตกลงระดับพหุภาคี นอกจากนี้การเจรจาในระดับภูมิภาคอาจเป็นต้นแบบในการเจรจาในระดับพหุภาคีได้ เช่น กรณีความตกลง ITA ที่สำเร็จในการเจรจา APEC ก่อนไปสู่เวทีองค์กรการค้าโลก หรือเป็นเมื่อตนเวทีซ้อมการเจรจาก่อนเข้าสู่เวทีใหญ่

ประการที่สาม ความสำเร็จของสหภาพยุโรปมีส่วนกระตุ้นให้มีการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ สหภาพยุโรปมีการรวมตัวกันอย่างต่อเนื่องและพัฒนาจนเป็นกลุ่มเศรษฐกิจ ทำให้ประเทศออกกลุ่มหึ้งประเทศพัฒนาแล้วและกำลังพัฒนามีความกังวลว่าจะสูญเสียตลาดในยุโรปที่มีการค้าขยายในกลุ่มมากขึ้น ประเทศนอกกลุ่มสหภาพยุโรปจึงมีการรวมกลุ่มเพื่อลดอุปสรรคการค้าภายในกลุ่ม โดยมีความหวังที่จะขยายตลาดเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขัน รวมหึ้งเป็นการสร้างอำนาจการต่อรองในการเจรจาการค้าด้วย การรวมกลุ่มที่มีเพียงหลายทำให้ประเทศที่ไม่มีกลุ่มเกรงจะถูกโดดเดี่ยว จึงไม่น่าแปลกใจที่แทบทุกประเทศพยายามเป็นสมาชิกในกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการค้า

ประการที่สี่ ความต้องการที่จะแสดงต่อประเทศโดยถึงนโยบายเสริมทางการค้า เป็นปัจจัยหนึ่งที่ผลักดันให้มีความต้องการเป็นสมาชิกของกลุ่มเศรษฐกิจและการค้า หันนี้หลายประเทศที่เป็นประเทศสังคมนิยม หรือเป็นประเทศที่เคยมียุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศแบบบิด เมื่อมีการเปลี่ยนนโยบายและต้องการที่จะเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจโลก ก็ต้องการเป็นสมาชิกกลุ่มภูมิภาค เพื่อแสดงจุดยืนอย่างชัดเจนต่อประเทศโดยว่ามีนโยบายที่เสริมมากขึ้น เพื่อให้นักลงทุนต่างชาติได้ข้อมูลและเพิ่มโอกาสสั่งคูดเงินลงทุนจากต่างประเทศ นอกจากนี้การทำความตกลงทางการค้ายังเป็นการผูกพันที่จะดำเนินการปฏิรูประบบเศรษฐกิจภายในประเทศ ที่ทำให้กระแสการต่อต้านการปรับเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจลดลง และทิศทางการปรับเปลี่ยนชัดเจนขึ้น

1.2 ผลกระทบและความคาดหวังในการรวมกลุ่มการค้าและเศรษฐกิจ

ในส่วนนี้เป็นการเสนอกรอบความคิดในประเด็นสำคัญของความคาดหวังจากการมีความตกลงทางการค้าในระดับภูมิภาคและทวีภาคี การนำเสนอเริ่มจากประเด็นการค้า การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ ประเด็นอื่นนอกเหนือจากการค้าและการลงทุน นอกจากนี้ยังพิจารณาถึงการรวมกลุ่มในระดับภูมิภาคจะเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อความสัมพันธ์ระดับพหุภาคีและนโยบายการเปิดเสรีของประเทศ¹

ผลด้านการค้าระหว่างประเทศ

สิ่งที่มักยกเป็นประเด็นอยู่เสมอเมื่อมีการทำข้อตกลงทางการค้ากับประเทศไทยนั้น ๆ คือ การที่ประเทศนั้นสามารถส่งสินค้าไปขายในประเทศสมาชิกอื่นได้มากขึ้นเนื่องจากอัตราภาษีลดลง แต่ในทางทฤษฎี

¹ ธนาคารโลกทราบมาแล้วว่าเคราะห์กรอบความคิดที่น่าสนใจเกี่ยวกับกลุ่มการค้าและการจัดลำดับความสำคัญของเป็นระบบใน Trade Blocs, 2000, World Bank Policy Research report, Oxford University Press.

ผลดีเมื่อมีการจัดตั้งเขตการค้าเสรีจะพิจารณาในแง่สวัสดิการที่เพิ่มขึ้น คือ การที่ผู้บริโภคในประเทศได้มีโอกาสซื้อสินค้าในราคาน้ำหนักต่างๆ ทั้งอาจเนื่องจากผู้ผลิตภายในประเทศลดราคาลงจากการแข่งขันกับสินค้าต่างประเทศ และสินค้าที่ผลิตจากประเทศที่ทำข้อตกลงด้วยขายได้ในราคาน้ำหนักต่างๆ กว่าสินค้าที่ผลิตในประเทศ หรืออีกแห่งหนึ่ง คือ ผู้คนในประเทศมีโอกาสในการซื้อสินค้าในราคาน้ำหนักต่างๆ ที่มาจากการแล่งการผลิตที่มีต้นทุนต่ำที่สุดในกลุ่ม หรือที่เรียกว่า การสร้างการค้า (Trade creation)

การที่ผู้ผลิตสามารถผลิตสินค้าขายได้เป็นจำนวนมากจากตลาดที่ใหญ่ขึ้น อาจส่งผลให้เกิดการประหยัดจากขนาด (Economies of scale) ขึ้น ทำให้ราคางานต่อหน่วยต่ำลง ดังนั้นจึงเป็นไปได้ที่การรวมกลุ่มทางการค้าทำให้แต่ละประเทศมีความเชี่ยวชาญหรือได้เปรียบในการผลิตสินค้าหนึ่งๆ มากขึ้นแต่น้อยประเทศลง และยังอาจเป็นไปได้ที่จำนวนประเทศไม่ได้ลดลงแต่เกิดความหลากหลายในสินค้าประเภทนั้นมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้คนในประเทศมีโอกาสซื้อสินค้าในราคาน้ำหนักต่างๆ ที่มีการรวมกลุ่มทางการค้า แต่สินค้าไม่ได้มาจากแหล่งการผลิตที่มีต้นทุนต่ำที่สุดในตลาดโลก กล่าวคือ การตกลงการค้ากับประเทศสมาชิกที่แม่ว่าต้นทุนการผลิตจะสูงกว่าประเทศที่ไม่ได้เป็นสมาชิก แต่ข้อตกลงทางภาษีทำให้ประเทศสมาชิกสามารถนำสินค้าขายต่ำกว่าประเทศที่ไม่ได้เป็นสมาชิกได้ เนื่องจากได้รับสิทธิประโยชน์ที่ภาษีต่ำกว่า ลักษณะอย่างนี้เป็นการเบี่ยงเบนทางการค้า (Trade diversion) ความไม่มีประสิทธิภาพเกิดจากการที่สินค้าที่มีการค้ามีต้นทุนในการผลิตสูงกว่ากรณีที่เป็นการค้าเสรี นอกเหนือจากนี้ยังทำให้รัฐมีรายได้จากการภาษีนำเข้าต่ำลง

ประเทศจะได้ประโยชน์จากการรวมกลุ่มหากว่าการสร้างการค้ามีผลมากกว่าการเบี่ยงเบนทางการค้า มีฉันสนับสนุนสวัสดิการของประเทศลดลง มีหลายปัจจัยที่มีผลต่อการเบี่ยงเบนทางการค้า ประการแรกคือ ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบของประเทศในกลุ่ม ตัวอย่างเช่น ประเทศสมาชิกที่เชี่ยวชาญในการผลิตสินค้าที่ใช้เทคโนโลยีเข้มข้น รวมกลุ่มกับประเทศที่ได้เปรียบในอุตสาหกรรมใช้แรงงาน การที่มีความสามารถในการแข่งขันที่ต่างกันก็จะมีศักยภาพในการค้าขายระหว่างกันและได้ประโยชน์มากกว่า ประเทศที่เด่นในเรื่องอุตสาหกรรมใช้แรงงานทั้งคู่ค่ารวมกลุ่มกัน

หากประเทศในกลุ่มนี้มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบคล้ายกัน กลุ่มประเทศนี้ย่อมมีการค้าขายกับประเทศอื่นๆ มากหากไม่มีการบิดเบือน (Distortion) จากภาษีศุลกากร การที่มีการรวมกลุ่มทำให้ภาษีของประเทศอื่นๆ สูงกว่าในกลุ่ม สินค้าประเทศอื่นๆ แข่งขันไม่ได้ กลับต้องใช้สินค้าของประเทศในกลุ่มที่ไม่มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบตามธรรมชาติแทน การเบี่ยงเบนทางการค้าจึงมาก ประโยชน์จากการรวมกลุ่มจึงน้อย

ในลักษณะเช่นนี้การรวมกลุ่มระหว่างประเทศกำลังพัฒนาด้วยกันเพื่อมุ่งหวังการขยายตลาดสินค้า อาจไม่ได้ตามที่หวัง เนื่องจากประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ผลิตสินค้าที่ใช้แรงงานมากเหมือนกัน ประโยชน์จากการที่กลุ่มนี้สินค้าที่เหมือนกันจะเป็นทางการเจรจาการค้ามากกว่า เพราะอาจทำให้เกิดโอกาส หรือมีอำนาจในการต่อรองกับประเทศอื่นได้ดีกว่าการต่อรองแบบเดียวๆ เพราะมีผลประโยชน์คล้ายกัน

นอกจากลักษณะความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบแล้ว ความแตกต่างระหว่างอัตราภาษีศุลกากรของประเทศในกลุ่มกับประเทศอื่นๆ เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อขนาดของการเบี่ยงเบนทางการค้า โดยหากความแตกต่างของภาษีสูง โอกาสที่จะมีการเบี่ยงเบนทางการค้าจะมาก เพราะราคาของสินค้าประเภทนอกกลุ่มจะสูงกว่าประเทศสมาชิกมาก

การวิเคราะห์ผลทางการขยายตัวของการค้าและรายได้ประชาชาติ มักมีการกล่าวถึงในเชิงปริมาณ เช่น ไทยเปิดเขตการค้าเสรีกับอาเซียนแล้วจะทำให้รายได้ประชาชาติของไทยสูงขึ้น คิดเป็นเงินกว่า 25 พันล้านเหรียญสหรัฐ² ซึ่งส่วนใหญ่ ตัวเลขจะมาจากการคำนวณโดยใช้แบบจำลอง Computable General Equilibrium (CGE)

โดยทั่วไปแบบจำลอง CGE จะมีขนาดใหญ่ และยากที่จะอธิบายความสัมพันธ์ของตัวแปรที่ใช้ ซึ่งมากขึ้นตามความละเอียดของภาคเศรษฐกิจในแบบจำลอง อีกทั้งสมมุติฐานที่ใช้กันก็มีหลายแบบ เช่น ข้อสมมุติเรื่องการแข่งขันโดยสมบูรณ์หรือไม่ (perfect or imperfect competition) มีการสะสมทุน (capital accumulation) หรือไม่ เป็นต้น (Baldwin and Venables, 1995) นอกจากนี้ในทางปฏิบัติประเทศที่เข้าร่วมกลุ่มการค้าไม่ได้เข้าร่วมเพียงกลุ่มเดียวแต่เข้าเป็นสมาชิกหลาย ๆ กลุ่ม (Harrison, Rutherford and Tarr, 2002 : 49 – 79.) ดังนั้นการประเมินผลก็จะมีความซับซ้อนมากขึ้น การประเมินเชิงปริมาณถึงผลกระทบที่แน่นอนของการรวมกลุ่มจึงทำได้ยาก

ในการทบทวนหากการรวมกลุ่มเป็นลักษณะสหภาพศุลกากร ประเทศสมาชิกสามารถออกแบบโครงสร้างภาษีที่ทำให้การค้ากับประเทศอื่นๆ ไม่เปลี่ยนแปลง โดยมีการค้าในประเทศสมาชิกสูงขึ้น ดังนั้นสวัสดิการจะเป็นบวก (เพราเว่อร์เป็น Pareto Improvement) (Asian Development Bank 2002: p 176)

การรวมกลุ่มเพื่อการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (Foreign Direct Investment – FDI)

นอกจากประเด็นทางการค้าแล้ว การลงทุนจากต่างประเทศหรือ FDI ยังถูกยกเป็นเหตุผลหลักในการจัดตั้งเขตการค้าเสรี โดยหวังว่าตลาดที่ใหญ่ขึ้นจากเขตการค้าที่มีการไหลของสินค้าอย่างเสรี การลดลงอย่างมากของระดับการกีดกันระหว่างประเทศภายในกลุ่ม จะสามารถดึงการลงทุนเพื่อผลิตสินค้าไม่จากประเทศในกลุ่มหรือจากประเทศอื่นๆ ให้เพิ่มมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม การค้าที่คล่องตัวขึ้นจากกำแพงภาษีที่ลดลงนี้ อาจทำให้การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศลดลงเพื่อทดสอบการนำเข้าเนื่องจากการส่งสินค้าข้ามพรมแดนมาจากประเทศสมาชิกที่เป็นฐานผลิตอยู่แล้วทำได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ ถ้าการจัดตั้งเขตการค้าเสรีสามารถดึงการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ จากประเทศอื่นๆ ได้จริง การลงทุนที่แต่ละประเทศสมาชิกจะได้รับอาจกระจายไม่เท่าเทียมกัน

การค้าเสรีทดสอบการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศได้หรือไม่ อาจขึ้นอยู่กับระดับการพัฒนาของประเทศ โดยมีตัวอย่างของเขตการค้าเสรีระหว่างแคนาดาและอเมริกา (ก่อนที่จะมาเป็น NAFTA) เขตการค้าเสรีทำให้เกิดการค้าชายแดนมากขึ้น แต่การลงทุนจากอเมริกาไปแคนาดา และแคนาดาไปอเมริกากลับลดลง

² ที่มา: ผลการศึกษาของ Australian Department of Foreign Affairs and Trade, <http://www.dfat.gov.au>

ในขณะที่เขตการค้าเสรี NAFTA ทำให้การลงทุนจากสหรัฐอเมริกาไปยังเม็กซิโกสูงขึ้น และในขณะเดียวกัน การค้าระหว่างทั้งสองประเทศสูงขึ้นเช่นกัน

เมื่อพิจารณาผลของการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ จากประเทศไทยนอกกลุ่ม มีเหตุผลที่การลงทุนอาจตกแก่ประเทศในกลุ่มนี้ เช่น ยกตัวอย่างเช่น ประเทศกำลังพัฒนาสองประเทศก่อนการจัดตั้งเขตการค้าเสรีอาจไม่เป็นที่ดึงดูดการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ แต่เมื่อจัดตั้งเขตการค้าเสรีแล้วกลับเป็นกลุ่มประเทศที่นำลงทุนอันเนื่องมาจากขนาดของตลาดใหญ่ขึ้นมาก แต่ทั้งสองมีความได้เปรียบในการลงทุนไม่เท่ากัน การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศอาจจะให้ผลประโยชน์มากกว่า อย่างไรก็ตามน่าลงทุนในแต่ละประเทศอุตสาหกรรม ในแต่ละประเทศน่าจะมีความต่างกัน บางอย่างได้เปรียบ บางอย่างเสียเปรียบ ผลที่เกิดอาจทำให้ปริมาณการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ ที่แต่ละประเทศได้รับใกล้เคียงกันแต่มีการลงทุนในประเทศอุตสาหกรรมที่แตกต่างกัน

การที่การรวมกลุ่มจะเพิ่มการลงทุนจากต่างประเทศจากประเทศไทยมาชิดด้วยกัน โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เป็นปัจจัยสำคัญ ในกรณีที่ประเทศกำลังพัฒนามีระดับการพัฒนาใกล้เคียงกัน ความสามารถในการแข่งขันใกล้เคียงกัน และมีโครงสร้างการผลิตใกล้เคียงกัน ความคาดหวังที่จะมีการลงทุนระหว่างกันจะน้อย

ในด้านการถ่ายทอดเทคโนโลยี มีงานศึกษาหลายชิ้นกล่าวไว้ว่า ประสิทธิภาพโดยรวมของปัจจัยการผลิต (Total factor productivity) มีความเกี่ยวข้องกับปริมาณการค้าการติดต่อของประเทศเจ้าบ้านกับประเทศที่เป็นแหล่งเทคโนโลยี ในแง่ที่เห็นได้ว่า หากเขตการค้าเสรีมีส่วนดึงดูดการลงทุนโดยตรงจากประเทศพัฒนาได้แล้ว ความรู้ด้านเทคโนโลยีที่มาจากการลงทุนนี้ก็สามารถถ่ายทอดสู่ผู้ประกอบการท้องถิ่นได้

ความคาดหวังด้านอื่นนอกเหนือจากการค้าและการลงทุน

ถึงแม่ว่าการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจและการค้าจะมีผลอย่างกว้างขวางทางเศรษฐกิจ แต่เช่นเดียวกับนโยบายการค้าระหว่างประเทศและนโยบายเศรษฐกิจอื่นๆ การตัดสินใจทางการเมืองเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดทางการรวมกลุ่ม (World Bank 2000: 11-28) ความคาดหวังผลทางเศรษฐกิจจึงอาจมิใช่ปัจจัยสำคัญที่สุดที่กำหนดทิศทางของประเทศในการรวมกลุ่มนี้

ความคาดหวังจากการจัดตั้งกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ที่สำคัญประการหนึ่งคือ ความมั่นคงในภูมิภาค เช่น ในกรณีของการก่อตั้ง ASEAN (ก่อนที่จะมาเป็น AFTA) ที่เน้นถึงความมั่นคงและสันติเพื่อต่อต้านกระแสสังคมนิยม (Thongpakde 2000: pp48-50) การที่มีกลุ่มเจรจาความร่วมมือทางเศรษฐกิจจะสร้างความคุ้นเคยและความไว้ใจทั้งในระดับรัฐบาลและเจ้าหน้าที่ ทำให้โอกาสมีความชัดเจนทางการทหารลดลง (Asian Development Bank 2002: p.177)

เหตุผลในการรวมกลุ่มยังมีความคาดหวังที่จะเป็นกลยุทธ์ในการเจรจาการค้าในเวทีอื่นๆ ทั้งนี้ ประเทศเล็กสามารถใช้การรวมกลุ่มเพื่อให้เป็นที่สังเกต (Being noticed) ของประเทศใหญ่เพื่อโอกาสในการ

เจ้าการค้าต่อไป เพื่อการเจรจาโดยลำพังมีอำนาจต่อรองต่ำจะสำเร็จได้ยาก การรวมกลุ่มกันในประเทศที่มีจุดยืนทางการค้าคล้ายกันจะเป็นผลดีในการเจรจาระดับพหุภาคีด้วย

การเข้าร่วมกลุ่มเศรษฐกิจยังมีผลที่แสดงถึงความผูกพันที่จะมีการปฏิรูประบบเศรษฐกิจต่อไป และสร้างความลึกในความสัมพันธ์ที่มากกว่าการค้าการลงทุน และที่มีความผูกพันกับองค์การการค้าโลก โดยผู้กำหนดนโยบายใช้ความตกลงระดับภูมิภาคเพื่อผูกพันนโยบายการค้าเสรี (Policy lock-in) ถ้าต้องการให้นโยบายมีความจริงจัง สามารถเลือกการทำข้อตกลงกับประเทศที่มีอำนาจและพร้อมจะใช้อำนาจโต้ตอบกับประเทศสมาชิกที่ไม่ต่อตกลง เช่น ประเทศที่ต้องการเลื่อนเวลาการยกเลิกกำแพงภาษีในสินค้าที่คุ้มครองออกไปจากล้วงมาตรการตอบโต้จนผลเสียที่เกิดขึ้นมากกว่าที่จะรับได้ จึงทำให้ประเทศตั้งกล่าวไว้ใจกับการรองรับการยกเว้นความคุ้มครองจริงจัง

การจัดตั้งเขตการค้าเสรีกับความตกลงองค์การการค้าโลก (WTO)

องค์การการค้าโลกเองได้เปิดช่องให้ประเทศต่างๆ ทำข้อตกลงการค้าเสรีได้ โดยมีหลักว่าข้อตกลงการค้าเสรีที่ทำขึ้นต้องไม่เพิ่มระดับการกีดกันต่อประเทศที่อยู่นอกข้อตกลง และต้องครอบคลุมการค้าเกือบทั้งหมด³ แต่ในทางปฏิบัติยังมีปัญหาการบังคับใช้ เนื่องจากการตรวจสอบไม่ทันกับจำนวนข้อตกลงที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก และการตีความที่ถูกต้อง ทำให้มีความเกรงว่ารูปแบบการทำข้อตกลงการค้าเสรีหลาย ๆ ฉบับจะมาทดแทนมากกว่าเสริมส่งการเจรจาระดับพหุภาคีในการอบรมความตกลงองค์การการค้าโลก

การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจมีโอกาสที่จะเกื้อหนุนการเจรจาพหุภาคีและการค้าเสรี โดยการรวมกลุ่มในประเทศสมาชิกเป็นการเพิ่มความลึกหรือความเร็วกว่าความตกลงองค์การการค้าโลก และมีลักษณะที่ไม่ปิดกั้นประเทศนอกสมาชิก ในกรณีนี้ความเปลี่ยนแปลงจากการค้าจึงน้อย การเจรจาในองค์การการค้าโลกจะมีอุปสรรคน้อย

หากประเทศสมาชิกคิดว่ากลุ่มที่มีอยู่เป็นกลุ่มใหญ่ที่มีการค้าเสรีพอแล้ว ไม่จำเป็นที่ต้องเปิดการค้าที่เสรีขึ้นกับประเทศนอกกลุ่ม หรือใช้การเจรจาพหุภาคีเพื่อให้การค้าเสรีขึ้น หากเป็นเช่นนี้ก็จะกลับเป็นอุปสรรคต่อการเจรจาการค้าในระดับพหุภาคี

1.3 ประเด็นพิจารณาเพื่อกำหนดทำที่การรวมกลุ่มเศรษฐกิจ

ภาพในอนาคต

ความล้มเหลวของประเทศไทยมีความชัดเจน เนื่องจากแต่ละประเทศมีความตกลงที่ทับซ้อนและตัดกันในกลุ่มต่างๆ อัตราภาษีจะมีหลายแบบที่จะใช้กับประเทศที่เป็นสมาชิกในกลุ่มต่างๆ ที่แตกต่างกันตัวอย่างเช่น ประเทศไทยมีอัตราภาษีสำหรับประเทศที่ได้รับความอนุเคราะห์ยิ่ง (most-favored-nation: mfn) ระดับหนึ่งกับประเทศสมาชิกองค์การการค้าโลก และมีอัตราภาษีที่ระดับต่ำกว่าสำหรับประเทศในAFTA หากมีความตกลงกับจีนหรือญี่ปุ่น ก็จะมีอัตราภาษีพิเศษสำหรับสองประเทศนี้อีก การที่มีความชัดเจน

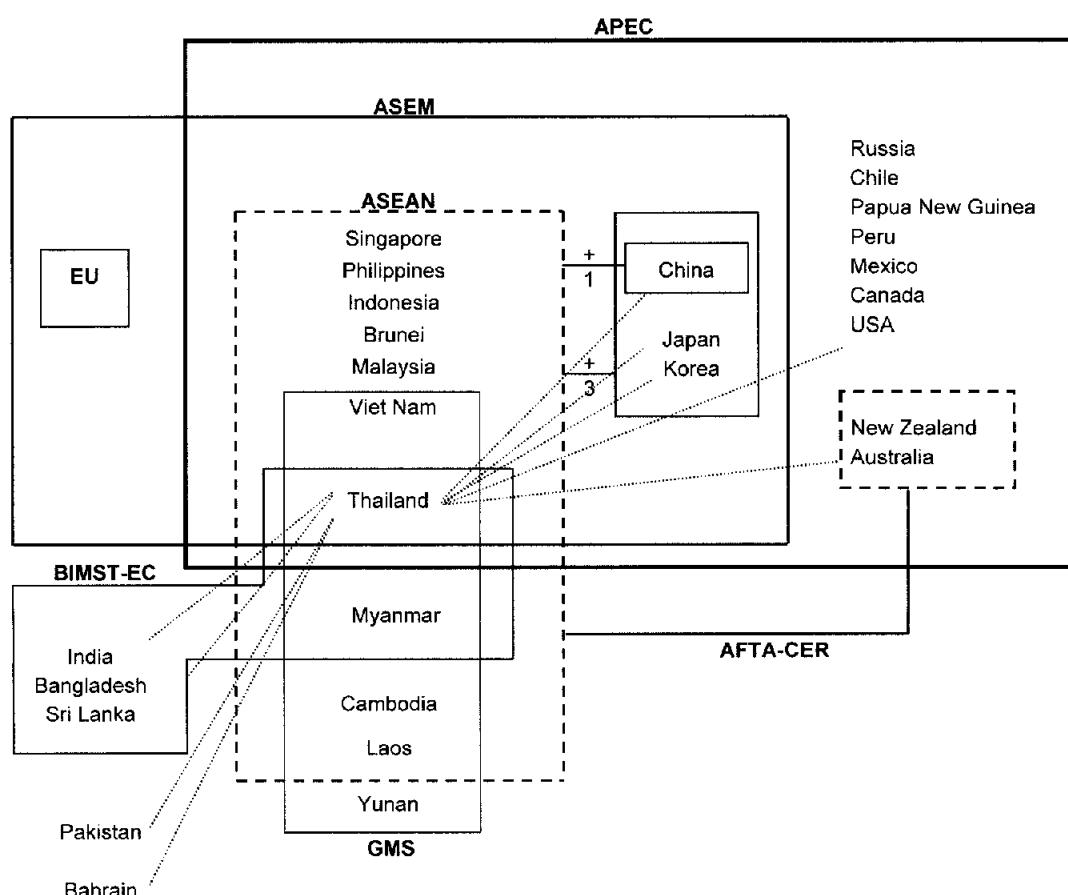
³ มีรายละเอียดในข้อ Regionalism ภายใต้ Trade Topics บน <http://www.wto.org>

ของภาษี เรียกว่าเป็น Spaghetti Bowl เพราะเมื่อคนเส้นที่พันกันไปหมดในงานเดียวกัน ทำให้มีความไม่สอดคล้องกันได้ (Kruger Ann,1997)

ความยุ่งยากจะเห็นได้ชัดเจนหากมองภาพของความสัมพันธ์ในลักษณะความสัมพันธ์แบบ ดุมล้อ-ชี้ล้อ (Hub and Spoke) อำนาจต่อรองของประเทศเล็กมีน้อย ประเทศเล็กจึงจำเป็นต้องแสวงหาการเป็นสมาชิกกลุ่ม นอกจากระบบแล้วมีประเด็นของลักษณะของความสัมพันธ์แบบดุมล้อกับชี้ล้อ (Hub and Spoke) คือทุกชาติต้องการเป็น Hub และต้องการให้ชาติสมาชิกเป็น Spokes เพราะประโยชน์ของการเป็น Hub คือตัวเองจะได้เป็นศูนย์กลาง ทำให้การลงทุนหรือการค้าใหม่มาลงเพื่อที่จะได้กระจายสินค้าไปยัง Spokes ได้ตามข้อตกลงการค้าเสรีที่ทำไว้กับกลุ่มต่าง ๆ

ความซับซ้อนดังกล่าวข้างต้นทำให้ต้นทุนธุรกรรมสูงขึ้น ทั้งในส่วนของภาครัฐที่จะต้องมีการเจรจาการดำเนินการกำกับดูแลให้เป็นไปตามความตกลง และในส่วนของภาคเอกชนที่ต้องมีการดำเนินธุรกิจตามกฎระเบียบที่แตกต่างกันให้สอดคล้องกับความตกลงต่าง ๆ

รูปที่ 2 ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาคและทวีภาคีของประเทศไทย

ที่มา : รวบรวมโดยผู้เขียน

พิจารณาการรวมกลุ่มในระดับโลก หากเป็นไปตามกรอบและการเจรจาที่ดำเนินอยู่ ในแนวโน้มจะมีส่องช้า คือ FTAA กับ East Asian Block และหากมองหั้งโลกก็จะเป็นสามขั้วใหญ่คือมีสหภาพยูโรเป็นขั้วที่สาม ซึ่งหากยังมีการเกิดกันการค้าระหว่างกลุ่มต่อไปก็จะทำให้การเจรจาการค้าพหุภาคีไม่ก้าวหน้า หรือหากสถานการณ์ที่แย่ที่สุดคือ จะมีส่งผลกระทบการค้าระหว่างสามกลุ่มนี้

การสร้างประโยชน์และลดต้นทุนจากการรวมกลุ่ม

เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า การค้าเสรีในระดับพหุภาคีทำให้การจัดสรรทรัพยากร่มประสิทธิภาพ แต่ละประเทศผลิตตามความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่แท้จริงของตน เป็นประโยชน์แก่ผู้ผลิตและผู้บริโภคที่สามารถหาสินค้าที่มีราคาถูกที่สุดได้ ผู้ส่งออกมีตลาดที่กว้างขวางกว่าตลาดในประเทศ การแข่งขันทำให้มีผลเร่งผลัดที่ทำให้มีการพัฒนาเทคโนโลยีทางการผลิตและการจัดการอย่างต่อเนื่อง การลดอุปสรรคทางการค้าในระดับพหุภาคีและการดำเนินนโยบายการค้าที่เสรี จึงเป็นสิ่งที่ดีที่สุด (First Best) ที่จะได้ประโยชน์จากการค้า โดยการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจเพื่อขยายการค้าเสรีเป็นทางเลือกที่ดีตัวสอง (Second Best) เพราะประโยชน์ต่อสวัสดิการจะน้อยกว่า และไม่น่าว่าวัสดุการจะลดน้อยลงกว่าการไม่รวมกลุ่มหรือไม่เข้าอยู่กับลักษณะของกลุ่ม

จากการรวมกลุ่มทางการค้าและเศรษฐกิจที่แพร่หลาย และจากการที่ประเทศไทยเป็นสมาชิกในกลุ่มการค้าและเศรษฐกิจ รวมทั้งอยู่ในการเจรจาอีกหลายเวที ประเทศไทยคงต้องมีวิธีการที่จะกำหนดท่าที่ที่ทำให้การรวมกลุ่มเป็นประโยชน์ในการเพิ่มสวัสดิการ ลดความเสี่ยง และลดต้นทุนที่เกิดขึ้น Asian Development Bank (2002) สรุปประเด็นที่มีผลต่อการรวมกลุ่ม ที่ควรพิจารณาในเชิงนโยบายดังที่แสดงในตารางที่ 2

หลักการสำคัญที่ทำให้การเกิดการค้ามาก มีการเบี่ยงเบนการค้าน้อย คือการที่ประเทศที่เป็นสมาชิกมีโครงสร้างทางเศรษฐกิจและความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบลักษณะเดียวกับกลุ่มประเทศอื่นที่เหลือที่ไม่ได้เป็นสมาชิก (the rest of the world) หากเป็นเช่นนี้ การที่ประเทศไทยค้าขายกันในกลุ่มก็มีความแตกต่างน้อยเทียบกับหากไม่มีการรวมกลุ่มและค้าขายกับทุกประเทศทั่วโลก ประเทศที่รวมกันจะผลิตตามความสามารถที่แท้จริง มีความชำนาญเฉพาะด้านตามความถนัด การเบี่ยงเบนของการค้ามีน้อย การค้าในกลุ่มจะมาก

ลักษณะข้างต้นจะเกิดขึ้นได้ ขนาดของกลุ่มมีความสำคัญ โดยกลุ่มเศรษฐกิจใหญ่ สมาชิกมากจะให้ประโยชน์แก่สมาชิกมากกว่ากลุ่มเล็ก การรวมกลุ่มที่มีผลผลิตมวลรวมประชาชาติรวมกันสูง เมื่อเทียบกับเศรษฐกิจโลก โอกาสที่โครงสร้างการค้าของประเทศไทยสมาชิกในกลุ่มจะคล้ายกับโครงสร้างการค้าประเทศอื่นกลุ่มมีสูง ซึ่งนอกจากขนาดแล้วการที่สมาชิกในกลุ่มมีความแตกต่างกันในระดับการพัฒนา การที่มีโครงสร้างเศรษฐกิจและทรัพยากรต่างกัน ก็น่าจะทำให้การเบี่ยงเบนของการค้าเกิดขึ้นน้อยด้วย

กลุ่มที่ใหญ่ยังมีลักษณะที่ได้เปรียบในด้านการดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศที่ต้องการใช้ต้นทุน หรือปัจจัยการผลิต หรือใช้สร้างความได้เปรียบด้านกลยุทธ์ของบริษัท ซึ่งกลุ่มใหญ่มีปัจจัยที่เหมาะสมกว่ากลุ่มเศรษฐกิจที่เล็ก

ตารางที่ 2 ประเด็นสำคัญที่มีผลต่อกลุ่มความร่วมมือทางการค้า

ประเด็น	ผลที่เกิด
ประเทศไทย	
ระดับการพัฒนาประเทศไทยแตกต่างกัน	ความแตกต่างเพิ่มโอกาสในการถ่ายเทขายในโลหะและโอกาสที่แต่ละประเทศจะมีประสิทธิภาพการผลิตสูงขึ้นจากความชำนาญเฉพาะทาง
ขนาดของเศรษฐกิจเมื่อรวมกัน	การรวมเป็นเขตเศรษฐกิจที่ใหญ่จะเป็นที่ดึงดูดต่อการลงทุนและสร้างศักยภาพในการค้าระหว่างประเทศ
ทรัพยากรและโครงสร้างทางเศรษฐกิจ	ความต่างกันในโครงสร้างและทรัพยากรจะเป็นตัวกำหนดปริมาณการค้าระหว่างประเทศที่อยู่ในกลุ่มความร่วมมือเดียวกันและแรงจูงใจให้แต่ละประเทศมีความชำนาญเฉพาะทาง
นโยบาย	
อาการที่ลดลงในการเข้าเป็นสมาชิก	อาการที่แตกต่างกันระหว่างการเป็นสมาชิกหรือไม่เป็น ทำให้มาก โอกาสการบิดเบือน (distortion) ทางการค้าก็จะไม่มาก และถ้าแต่ละประเทศสมาชิกใช้อัตราภาษีนำเข้าอัตราเดียวกัน โอกาสการบิดเบือนทางการค้าระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มก็จะลดลง
ภาคเศรษฐกิจ (Sector) ที่ครอบคลุมในความตกลง	การเข้าใกล้กับการค้าเสรีมากเท่าใดยิ่งสร้างแรงจูงใจให้แต่ละประเทศชำนาญเฉพาะทาง และเพิ่มการแข่งขันของอุตสาหกรรมในประเทศ ยิ่งครอบคลุมภาคเศรษฐกิจมากเท่าไร ก็ยิ่งมีโอกาสที่สวัสดิการ (Welfare Gains) จะดีขึ้น
ความครอบคลุมด้านนโยบายที่ส่งเสริมการค้าและนอกระบบที่มาจากภายนอก	ข้อตกลงที่นอกเหนือจากนโยบายการค้า ช่วยให้ประเทศจริงจังต่อการปฏิรูปภายใน และจะส่งผลให้ต้นทุนธุรกรรม (Transactions cost) ต่ำลง
กฎของแหล่งที่มา (Rules of Origin)	กฎที่ง่ายและโปร่งใสจะช่วยลดโอกาสการทุจริต
สถาบัน	
กลไกการไกล่ไข้ข้อพิพาท	กลไกการไกล่ไข้ข้อพิพาทต่อความสามารถในการลดข้อพิพาทระหว่างสมาชิก ยิ่งร้ายมีความสามารถในการแทรกแซงทางการค้าด้วยแล้ว จะทำให้ความจริงจังกับความร่วมมือทางการค้าสูงขึ้น
ความถี่ในการประชุม	การประชุม พบปะ เป็นโอกาสในการแลกเปลี่ยนมูลและร่วมมือในกลุ่มสำหรับการเจรจาถ้าความร่วมมืออื่น เช่น WTO เป็นต้น การที่เจ้าหน้าที่ระดับสูงได้พบกันเป็นโอกาสที่จะทำให้เกิดการประสานงานโดยมายั่งยืนได้ดีที่สุด

ที่มา: เรียบเรียงจาก Asian Development Bank (2002) ซึ่งได้ข้อมูลจาก Clarete, Edmonds, and Seddon, forthcoming, *Asia Regionalism and its Effects on Trade in the 1990s.*

ลักษณะเช่นนี้ การที่ประเทศไทยเข้าร่วมกลุ่มกันจึงมีประโยชน์น้อย ประเทศไทยเลือกร่วมกลุ่มกับประเทศไทยอยู่จะมีประโยชน์มากกว่า เช่นกรณี เม็กซิโก ที่พบว่าเมื่อมีการรวมกลุ่ม NAFTA แล้ว การค้าไปสหราชอาณาจักรและแคนาดาเพิ่มขึ้นมาก โดยเฉพาะกรณีสิ่งทอ และการลงทุนจากต่างประเทศเพิ่มขึ้นมากเช่นกัน

นอกจากขนาดและลักษณะของสมาชิกจะมีผลต่อสวัสดิการจากการรวมกลุ่ม มาตรการด้านภาษีและความตกลงยังมีผลอีกด้วย หากจะให้มีการเปลี่ยนแปลงทางการค้าและการจัดสรรทรัพยากรน้อย ความแตกต่างระหว่างอัตราภาษีของสมาชิกในกลุ่มกับประเทศที่ไม่ได้เป็นสมาชิกต้องมีน้อย เปิดโอกาสให้ประเทศนอกกลุ่มแข่งขันได้หากมีความได้เปรียบอย่างแท้จริง นอกจากนี้หากอัตราภาษีที่สมาชิกแต่ละประเทศในกลุ่มเก็บจากสินค้าของประเทศออกกลุ่มมีความแตกต่างกันน้อย การเปลี่ยนแปลงทางการค้าการลงทุนระหว่างประเทศ

สมาชิกด้วยกัน เนื่องจากประเทศออกกลุ่มเลือกที่จะทำธุกรรมกับประเทศสมาชิกที่มีอัตราภาษีต่ำกว่าก็จะน้อยด้วย

หากประเทศต้องการจะได้ประโยชน์จากการรวมกลุ่มและเปิดเสรีทางการค้าและการลงทุน สาขานี้ที่ตกลงเปิดเสรีในกลุ่มต้องมีความครอบคลุมมากที่สุดที่จะเป็นไปได้ ทั้งนี้หากสาขาที่อยู่ในความตกลงมีน้อย การปกป้องผู้ผลิตยังมีสูงอยู่ จะทำให้การดำเนินนโยบายเสรีต่อไปทำได้ยากโดยเฉพาะหากเป็นสาขาที่มีความสำคัญในด้านขนาดการค้าและการผลิต การศึกษาของ Anderson (1997) พบว่าผลของสวัสดิการของประเทศสมาชิก APEC จะเพิ่มสูงขึ้นมาก หากรวมภาคเกษตรในสาขาที่ต้องการให้มีการค้าเสรีด้วย

การเจรจากลุ่มการค้าต้องใช้ประโยชน์ที่มีสมาชิกน้อยกว่าระดับพหุภาคีที่จะเจรจาในเรื่องที่ตกลงกันได้ยกหากมีหลายประเทศ ประเด็นที่ควรพิจารณาคือ การลดการกีดกันทางการค้าที่มีใช้ภาษี (Non-tariff Barrier—NTB) เช่น โควต้า มาตรฐานสุขภาพอนามัย รวมทั้งการที่จะอำนวยความสะดวกการค้าการลงทุนมากขึ้น เช่นการคุ้มครอง ระเบียบการเคลื่อนย้ายทรัพยากร การจัดการโครงสร้างพื้นฐาน การเจรจาเช่นนี้เป็นการขยายการค้าและสวัสดิการของประเทศสมาชิก

การที่จะทำให้ประเทศสมาชิกผูกพันในการดำเนินการตามความตกลงและไม่ย้อนกลับไปทำการปกป้องผู้ผลิต จะต้องมีกลไกกำกับให้เป็นไปตามความตกลงและมีกลไกที่จะตกลงความชัดแจ้งในกรณีที่ประเทศสมาชิกไม่ทำตามความตกลง เป็นที่น่าสังเกตว่า ลักษณะการรวมกลุ่มของประเทศตะวันตกมีกติกาที่ชัดเจนในกรณีที่มีความชัดแจ้ง ในขณะที่การรวมกลุ่มในประเทศเอเชียมีความชัดเจนน้อยกว่า นอกเหนือไปจากการที่มีการ公布ประชาร่างเป็นประจำห่วงผู้วางแผนนโยบาย และเจ้าหน้าที่ระดับสูงก็เป็นประโยชน์ในการทำให้การดำเนินการเปิดการค้าเสรีตามความตกลงเป็นอย่างต่อเนื่อง ทำความเข้าใจร่วมกันเมื่อปัญหา ทั้งยังช่วยในการขยายความลึกในความสัมพันธ์ เกือบทุนการกำหนดจุดยืนในการกำหนดทำที่ต่อการเจรจาระดับพหุภาคี และเสริมสร้างความมั่นคงในภูมิภาค

อย่างไรก็ตาม การทำความตกลงทั้งในระดับภูมิภาคและหิวภาค ย่อมมีต้นทุนทั้งในการเจรจา ต้นทุนธุกรรมที่อัตราภาษีและระเบียบการค้าที่มีความซับซ้อนขึ้น เพราะจะมีความแตกต่างระหว่างการเจรจาต่างๆ การดำเนินการต้องคำนึงถึงต้นทุนเหล่านี้ด้วย การเลือกว่าจะเจรจากันกลุ่มใดประเทศใด จึงต้องเลือกว่าจะเป็นการเจรจาที่มีการสร้างการค้าสูง การเบี่ยงเบนการค้าและการบิดเบือนการจัดสรรทรัพยากรต่อ

หากจะลดความซับซ้อนของการเจรจาในเวทีต่างๆ ควรพยายามให้อัตราภาษีและความตกลงต่างๆ มีความคล้ายคลึงกันให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นได้ ตัวอย่างเช่น ญี่ปุ่นได้ใช้ความตกลงที่ลงนามกับสิงคโปร์เป็นต้นแบบในการเจรจาที่ประเทศอื่นในเอเชีย การคิดคันกรอบความตกลงใหม่ก็มีความจำเป็นน้อย ผู้เจรจาไม่สามารถช่วยในการเจรจา นอกเหนือไปการที่อัตราภาษีในเวทีต่างๆ เท่ากันหรือใกล้เคียงกัน ทำให้ประเทศต่างๆ ผลิตและค้าขายตามความได้เปรียบอย่างแท้จริง เพราะมีลักษณะเหมือนเป็นความตกลงในภูมิภาคเดียวกัน ในด้านการคุ้มครองที่มีความยุ่งยากน้อยลงหากอัตราภาษีเท่ากัน การขยายความตกลงในลักษณะนี้ก็จะเป็นการส่งเสริมการเปิดเสรีระดับพหุภาคีในกรอบองค์การการค้าโลกอีกด้วย

2. การเจรจาความตกลงระดับภูมิภาคของประเทศไทย

ประเทศไทยได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำความตกลงทางการค้าทั้งในระดับพหุภาคี (เข้าร่วมเป็นสมาชิกขององค์กรการการค้าโลก) ภูมิภาค และทวีภาคีมาเป็นระยะเวลานานพอสมควร ในส่วนของการทำความตกลงระดับภูมิภาคได้มีการขยายขอบเขตมากขึ้นในปัจจุบันทั้งในด้านจำนวนสมาชิกในกลุ่ม ความลึกของการทำความตกลงภายในกลุ่ม และการทำความตกลงระหว่างกลุ่มกับประเทศใดประเทศหนึ่ง การรวมกลุ่มทางภูมิภาคที่สำคัญของประเทศไทยทั้งที่เกิดขึ้นแล้ว และอยู่ระหว่างการดำเนินการ ได้แก่

- เขตการค้าเสรี ASEAN (ASEAN Free Trade Area: AFTA)
- เขตการค้าเสรี ASEAN-จีน-ญี่ปุ่น-เกาหลีใต้ (ASEAN Plus Three Free Trade Area: ASEAN + 3)
- ความร่วมมือทางเศรษฐกิจเอเชีย-แปซิฟิก (Asia-Pacific Economic Cooperation: APEC)
- เขตการค้าเสรี ASEAN-จีน (ASEAN-China Free Trade Area: ASEAN + China)
- เขตการค้าเสรี ASEAN-ญี่ปุ่น (ASEAN-Japan Free Trade Area: ASEAN + Japan)
- เขตการค้าเสรี ASEAN-เกาหลีใต้ (ASEAN-Korea Free Trade Area: ASEAN + Korea)
- ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ASEAN-ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ (ASEAN-Australia and New Zealand Free Trade Area: AFTA-CER)
- การประชุมเอเชีย-ยุโรป (Asia-Europe Meeting: ASEM)
- ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ BIMST-EC (Bangladesh-India-Myanmar-Sri Lanka-Thailand Economic Cooperation: BIMST-EC)
- โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง 6 ประเทศ กัมพูชา-จีน-พม่า-ลาว-เวียดนาม-ไทย (Greater Mekong Sub-regional Economic Cooperation: GMS-EC)
- โครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจสามฝ่าย อินโดนีเซีย มาเลเซีย ประเทศไทย หรือสามเหลี่ยมเศรษฐกิจ (Indonesia-Malaysia-Thailand Growth Triangle: IMT-GT)

ในส่วนนี้เป็นการรวบรวมความเป็นมาของ การจัดตั้งและการเจรจาการรวมกลุ่มทางการค้า และประเมินความคาดหวังถึงความเป็นไปได้ของความตกลงรวมทั้งความคาดหวังผลที่ประเทศไทยจะได้จากการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจเหล่านี้

2.1 การรวมกลุ่มในเอเชียตะวันออก

ASEAN Free Trade Area: AFTA

ในช่วงต้นทศวรรษ 1990 ได้มีการรวมกลุ่มในภูมิภาคมากขึ้น เช่น NAFTA ในอเมริกาเหนือ ยุโรป ตลาดเดียว (European Single Market) เป็นต้น ผู้นำ ASEAN ระหว่างกัน ASEAN ทำเขตการค้าเสรีกัน ก็อาจจะแข่งขันกับประเทศไทยอีก ได้ดีขึ้น รัฐบาลไทยโดยอดีตนายกรัฐมนตรี อานันท์ จึงประกาศเจตนา湿润 และได้เจรจาโน้มน้าวประเทศไทยต่างๆ จนในที่สุดได้ประกาศจัดตั้งเขตการค้าเสรี ASEAN หรือ AFTA ขึ้นในเดือน ม.ค. 2535 สำหรับประเทศไทยเชื่อว่าจะได้ประโยชน์จากการจัดตั้ง AFTA จากปริมาณและมูลค่าการค้าระหว่างประเทศไทยกับประเทศสมาชิก ASEAN ที่เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ ประเทศไทยยังคาดหวังว่า AFTA จะเป็นสิ่งสนับสนุนให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการลงทุนของภูมิภาค และส่งเสริมการขยายตัวในภาคบริการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการท่องเที่ยวอีกด้วย

AFTA เป็นการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจที่ประเทศไทยมีความเกี่ยวข้อง และต้องให้ความสนใจมากที่สุด เนื่องจากมีแนวทางในการจัดตั้งเป็นเขตการค้าเสรีที่ชัดเจนรวมทั้งมีการกำหนดกรอบระยะเวลาในการดำเนินการให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ประเด็นสำคัญในการเจรจาในปัจจุบันจึงเป็นประเด็นเกี่ยวกับการกระตุ้นให้สมาชิกปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ได้ตกลงกัน การเร่งรัดมาตรการลดภาษีให้เหลือ 0% ให้เร็วขึ้น การพิจารณากรณีที่สมาชิกไม่สามารถปฏิบัติตามข้อตกลงที่ได้ให้ไว้ การพิจารณาลดมาตรการกีดกันทางการค้าที่มิใช่ภาษีและการขยายขอบเขตความร่วมมือและเปิดเสรีในเรื่องอื่น ๆ

ในปี 2002 ประเทศไทยได้นำสินค้าเข้ามาลดภาษีใน AFTA แล้วจำนวน 9,104 รายการ (จากการปรับระบบอาวุโสในชั้นล่างสุด ทำให้เปลี่ยนเป็นจำนวน 9,203 รายการ) ในจำนวนดังกล่าวมีสินค้าที่มิอัตราภาษีอยู่ระหว่างร้อยละ 0-5 จำนวน 8,746 รายการหรือประมาณร้อยละ 95 ทั้งนี้ สินค้า 7 รายการที่เหลือจะเริ่มลดภาษีในปี 2003 คือสินค้าเกษตรไม่แปรรูปที่อ่อนไหว 4 ชนิด ได้แก่ กาแฟ หอมหัวใหญ่ มะพร้าวแห้ง และไม้ตัดดอก AFTA มีเป้าหมายที่จะให้ประเทศสมาชิกลดภาษี 60% ของรายรั้นค้าใน Normal Track เป็น 0% ภายในปี 2003 เพิ่มเป็น 80% ในปี 2006 และเป็น 100% ในปี 2010

ปัจจุบัน ASEAN กำลังดำเนินการอย่างจริงจัง เพื่อยกเลิกอุปสรรคทางการค้าที่มิใช่ภาษีใน ASEAN โดยให้มีกระบวนการแจ้งข้อมูลประเทศไทย (cross-notification) ซึ่งประเทศสมาชิก และภาคเอกชนสามารถแจ้งมาตรการที่มิใช่ภาษีที่ประเทศไทยอีก ใช้อยู่ต่อสำนักเลขานธิการ ASEAN เพื่อรวบรวม ตรวจสอบ และให้ประเทศไทยสมาชิกที่ถูกแจ้งนั้นชี้แจง และดำเนินการยกเลิกต่อไปหากพบว่าเป็นอุปสรรคทางการค้า และไม่สอดคล้องกับบทบัญญัติของความตกลง AFTA อย่างไรก็ตาม การทำความตกลงในเรื่องการลดมาตรการกีดกันที่มิใช่ภาษียังคงเป็นประเด็นปัญหาที่จะต้องมีการเจรจาต่อไปเนื่องจากยังไม่ได้รับความร่วมมือที่ดีจากประเทศสมาชิก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย

นอกจากนี้ ในปี 1995 ASEAN ได้เริ่มความร่วมมือด้านบริการขึ้นเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการเป็นผู้ให้บริการในภูมิภาคโดยที่ประชุมสุดยอด ASEAN ได้มีมติให้ ASEAN เริ่มความร่วมมือสาขาบริการ และรัฐมนตรีเศรษฐกิจ ASEAN (AEM) ได้ลงนามในความตกลงว่าด้วยการบริการของ ASEAN

(ASEAN Framework Agreement on Service: AFAS) สารสำคัญของ AFAS ได้แก่การเสริมสร้างความร่วมมือด้านบริการของ ASEAN เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพและความสามารถในการแข่งขัน สร้างความสามารถในการบริการอย่างหลากหลาย และกระจายการบริการทั่วไปและนอก ASEAN ยกเลิกข้อจำกัดสำคัญในการค้าบริการใน ASEAN และเปิดเสริมการค้าบริการทั่วไปทางลึกและทางกว้างให้มากกว่าที่ประเทศไทยเดิม ให้ในความตกลงการค้าบริการภายใต้องค์การการค้าโลก (GATS) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการเป็นเขตการค้าบริการ ASEAN ได้เปิดให้มีการเจรจาเปิดเสริมบริการมาแล้ว 2 รอบสิ้นสุดในปี 2001 ใน การเจรจาในรอบที่สองนี้ ได้กำหนดแนวทางการเจรจาเป็น 2 ระยะ คือ ในระยะสั้น ให้จัดทำข้อผูกพันในสาขาร่วม/สาขา่อยร่วม (Common services sectors/sub-sectors) ได้แก่ สาขา/สาขา่อยที่ประเทศไทยเดิมส่วนที่เปิดเสริมไปได้ยังข้อผูกพันภายใต้ GATS หรือ AFAS ส่วนในระยะยาวให้มีการเคลื่อนย้ายบริการเสริมในทุกสาขาวิชาการ โดยให้มีความยืดหยุ่นได้ในบางสาขา/รูปแบบ อย่างไรก็ตาม แม้ประเทศไทยจะเปิดเสริมให้แก่กันเพิ่มขึ้น แต่ข้อเสนอของไทยไม่มีสารสำคัญมากเท่าที่ควร สำหรับข้อเสนอของประเทศไทย เป็นการเปิดเสริมน้อยกว่าหรือเท่าที่กฎหมายในปัจจุบันให้อ่านใจไว้ และ ASEAN อื่นๆ ก็ได้ยื่นข้อเสนอที่ใกล้เคียงกัน ดังนั้น ทิศทางของความร่วมมือในการเปิดเสริมด้านบริการจึงไม่น่าจะประสบความสำเร็จได้ง่าย และรวดเร็ว

ล่าสุดในการประชุมเมื่อปี 2001 AEM ได้ให้ความเห็นชอบให้เปิดการเจรจาเปิดเสริมบริการรอบที่ 3 ระหว่างปี 2002-2004 มีการปรับเปลี่ยนบทบาทกลไกการดำเนินงานเพื่อให้เน้นหนักด้านนโยบายมากขึ้น และผลักดันโครงการภายใต้ e-ASEAN ให้ก้าวหน้าได้รวดเร็วยิ่งขึ้น สำหรับรายการสินค้า ICT ที่ประเทศไทยจะนำมารดภายนี้เพื่อให้เป็นไปตามกรอบความตกลงด้านอิเล็กทรอนิกส์ของ ASEAN มีทั้งสิ้น 294 รายการ ในจำนวนนี้มีรายการที่มีภาระเป็นร้อยละ 0 และ 5 รายการ ที่เหลืออีก 289 รายการจะนำมารดภายนี้เป็น 3 ระยะโดยแบ่งเป็น 6 รายการในปี 2002 อีก 218 รายการในปี 2003 และส่วนที่เหลืออีก 65 รายการในปี 2005

จะเห็นได้ว่า AFTA ประสบความสำเร็จที่จะทำให้อัตราภาษีของประเทศไทยในกลุ่มลดลงเหลือร้อยละ 0-5 ในที่สุด และครอบคลุมสินค้าส่วนใหญ่ที่มีการค้าขายกัน แต่ความตกลงในด้านอื่นที่จะเพิ่มความลึก เช่น ด้านการค้าบริการ การลงทุน ยังมีความล่าช้า และไม่แน่นอนว่าประเทศไทยจะต้องการเปิดเสริมอย่างจริงจังเพียงใด รวมทั้งมีความแตกต่างของจุดยืนของประเทศไทยในการที่จะขยายความร่วมมือไปสู่ภูมิภาคอื่น ความไม่แน่นอนนี้ทำให้มีบางประเทศที่พยายามทำความตกลงทวิภาคีกับประเทศนอกกลุ่มด้วย

ASEAN+3

การเจรจาที่เป็นการทำความตกลงทางการค้าเพื่อขยายขอบเขตของ AFTA ให้ครอบคลุมເອົ້າຕະວັນອອກ (East Asia) ประกอบด้วยจีน ญี่ปุ่น และเกาหลี ได้มีการพิจารณาการจัดตั้งเขตการค้าเสรีເອົ້າຕະວັນອອກ (EAFTA) ซึ่งได้มีการทำการศึกษาถึงความเป็นไปได้ของการรวมกลุ่มและประโยชน์ที่จะได้รับจากการรวมกลุ่ม แนวความคิดของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ ASEAN+3 เป็นผลสืบเนื่องมาจากวิกฤติเศรษฐกิจในເອົ້າຕະວັນโดยมีการคาดหวังว่าการรวมกลุ่มจะเป็นการสร้างเสถียรภาพ และความแข็งแกร่งให้กับเศรษฐกิจในภูมิภาคเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน อย่างไรก็ตาม ปัจจัยทางการเมืองยังคงเป็นตัวแปรที่สำคัญมากต่อความสำเร็จของการจัดตั้งเขตการค้าเสรี ASEAN+3 การทำความตกลงทางการค้าระหว่าง ASEAN

กับหนึ่งในสามประเทศน่าจะมีความเป็นไปได้สูงกว่า พัฒนาการการรวมกลุ่มของ ASEAN+3 จึงมีลักษณะ เป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป และเป็นการมองผลในระยะปานกลางถึงระยะยาวมากกว่า

ASEAN-China

เนื่องจาก ASEAN+3 อาจมีความเป็นไปได้หรือก้าวหน้าข้า ในขณะที่จีนมีความสนใจมากและมีความต้องการเปิดเสรีกับ ASEAN โดยเร็วและประเทศไทยสมาชิก ASEAN เห็นว่าการเปิดเสรีกับจีนเป็นยุทธศาสตร์ในการตอบสนองต่อการขยายตัวของจีนในตลาดโลกจึงเกิดมีการแยกเจรจาเป็น ASEAN-China ขึ้น ASEAN-China เป็นการทำความตกลงที่จะมีผลสำคัญ เนื่องจากจะมีผลกระทบมากต่อ ASEAN ASEAN มีเป้าหมายในการจัดทำเขตการค้าเสรีกับจีนภายใน 10 ปี สำหรับประเทศไทยมีความคาดหวังมากจากการรวมกลุ่ม ASEAN-จีน ในเบื้องต้นมีการตกลงเกี่ยวกับรายการสินค้าที่จะเป็น Early Harvest ซึ่งมีเป้าหมายให้แล้วเสร็จภายใน 3 ปี ขอบเขตของสินค้าใน Early Harvest มี 2 ส่วนคือ

1) สินค้าเกษตรทุกรายการใน Chapter 01-08 จีนเสนอให้ใช้วิธีเลือกกลุ่มสินค้า (พิกัดสองหน่วย-Chapter approach) โดยในเบื้องต้นให้รวมเฉพาะสินค้าเกษตร Chapter 1-8 (Live Animals, Meat & Edible Meat offal, Fish, Dairy Produce, Other Animal Products, Live Trees, Edible Vegetables, and Edible Fruit & Nuts) โดยให้เหตุผลว่าในทางปฏิบัติ การดำเนินการลดภาษีต้องมีกฎว่าด้วยแหล่งกำเนิดสินค้า (Rules of Origin: ROO) รองรับชั้นสินค้าเกษตรสามารถใช้หลักการ wholly produced or obtained products ในการกำหนดแหล่งกำเนิดสินค้าได้และง่ายต่อการจัดการ ทำให้การดำเนินการ Early Harvest ทำได้โดยเร็ว ในขณะที่สินค้าอุตสาหกรรมจะมีกฎว่าด้วยแหล่งกำเนิดสินค้า ที่ยุ่งยากกว่า ต้องใช้เวลาในการจัดทำทั้งนี้จีนยอมให้ประเทศไทย ASEAN ดึงสินค้าอ่อนไหวออกจากรายการได้เท่าที่จำเป็นจริง ๆ โดยจีนจะไม่ดึงรายการสินค้าใดออก แต่หากประเทศไทย ASEAN ดึงสินค้าออกมาก จีนก็จะดึงสินค้าที่ ASEAN สนใจออกจากรายการเช่นกัน ในส่วนนี้ประเทศไทยไม่ขอภาระสินค้ารายการได้แต่ยังมีความต้าในบางรายการซึ่งจะมีการเจรจา กันในปี 2003

2) สินค้าที่จีนจะเจรจาสองฝ่ายเพื่อลดภาษีที่เฉพาะเจาะจง (Specific products) ตามข้อเรียกร้องของสมาชิก ASEAN บางประเทศที่เห็นว่าตนจะไม่ได้รับประโยชน์จากการลดภาษี Chapter 01-08 ประเทศไทยตกลงที่จะลดภาษี Specific products อีก 2 รายการคือ ถ่านหินแอนตราไซต์ และโค้กและเช้มิโค้กที่ได้จากถ่านหิน

เมื่อพิจารณารายการสินค้าใน Early Harvest package ที่ประเทศไทยตกลงกับจีนมีประเด็นสำคัญคือ เป็นการทำความตกลงลดภาษีสินค้าเกษตรซึ่งมีความแตกต่างจากการรวมกลุ่มเศรษฐกิจจีนฯ ที่มักจะมีปัญหาอย่างมากในการเจรจาจัดลดภาษีสินค้าเกษตรทำให้มองว่าการทำความตกลงรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ ASEAN-จีน ดูเหมือนมีแนวโน้มในทางที่ดี ประเทศไทยให้ความสนใจ และคาดหวังว่าจะได้รับประโยชน์มากจากการรวมกลุ่ม ASEAN-จีน ในปีต่อไปจะมีการพิจารณาถึง Early Harvest ในภาคบริการและอื่นๆ เพิ่มเติม ทั้งนี้ สอดคล้องกับความต้องการของประเทศไทยที่มุ่งหวังไปที่ภาคบริการ (โดยเฉพาะการท่องเที่ยว) และการลงทุน

อย่างไรก็ตาม ในขั้นตอนการเจรจาต่อฯ ไปจนถึงประดิษฐ์ปัญหาสำคัญที่จะทำให้เกิดความล่าช้าคือ การหาผลประโยชน์ร่วมกันจะทำได้ยากขึ้นเรื่อยๆ และอาจได้ประโยชน์แลกเปลี่ยนที่ไม่เท่าเทียมกัน นอกจากนี้ประเทศไทยยังมีความสนใจที่ไม่ค่อยตรงกับสมาชิกอื่นของ ASEAN ทำให้ทำทีของประเทศไทยแตกต่างจากประเทศ ASEAN อื่น นอกจากนี้ยังมีปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นเนื่องจากการที่นโยบายของประเทศไทยต้องการการเปิดเสรีมากกว่าหลายประเทศใน ASEAN โดยเฉพาะด้านเกษตร

การเปิดเสรีรายการ Early Harvest มีประดิษฐ์ที่จะต้องพิจารณาให้ลึกซึ้งกว่าที่เข้าใจอย่างผิดๆ ว่า เปิดเสรีได้เร็วเท่าไรก็ดีเท่านั้น สินค้าที่เข้าสู่ Early Harvest List มากเป็นรายการที่ส่งออกได้ดีอยู่แล้ว ต้องการขยายตลาดยิ่งขึ้น ไม่มีแรงกดดันในประเทศให้ปักป้องและมักมีระดับการคุ้มครองต่ำอยู่แล้ว การเปิดเสรีในรายการสินค้าเหล่านี้ก่อนจะเป็นการเพิ่มการบิดเบือนการใช้ทรัพยากรถวายในประเทศให้รุนแรงยิ่งขึ้น เป็นการเพิ่มประโยชน์ให้แก่ผู้ผลิตสินค้าที่ได้รับการปักป้องคุ้มครองสูงอยู่แล้วมากขึ้นไปอีก ซึ่งจะสูงใจให้ต้านทานการเปิดเสรีในขั้นต่อไปอีกด้วย

ASEAN-ญี่ปุ่น

การทำความตกลงระหว่าง ASEAN กับ ญี่ปุ่นเกิดขึ้นภายหลังการริเริ่มการทำความตกลง ASEAN-จีน และมีการดำเนินการที่ช้ากว่า เนื่องจากญี่ปุ่นเห็นว่าถ้า ASEAN ทำความตกลงจัดตั้งเขตการค้าเสรีกับจีน สำเร็จจะมีผลกระทบมากต่อการค้า การลงทุนของญี่ปุ่น รวมทั้งจะเป็นการลดอำนาจในการเจรจาการค้า และบทบาทของญี่ปุ่นที่มีต่อเศรษฐกิจในภูมิภาค ดังนั้น เพื่อรักษาเสถียรภาพของการเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจในภูมิภาค ญี่ปุ่นจึงต้องหันกลับมาให้ความสำคัญกับ ASEAN มากขึ้น โดยญี่ปุ่นเป็นฝ่ายริเริ่มให้มีการทำความตกลงรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจระหว่าง ASEAN กับญี่ปุ่น สถานะล่าสุด ASEAN อยู่ระหว่างศึกษาความร่วมมือทางเศรษฐกิจอย่างใกล้ชิดกับญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นยังให้ความสำคัญกับการทำความตกลงเป็นรายประเทศในลักษณะทวิภาคีมากกว่า รูปแบบของการทำความตกลงมีลักษณะเป็นพันธมิตรทางเศรษฐกิจ (Closer Economic partnership) โดยมีหลักการทำความตกลงตามรูปแบบความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ลิงค์ปอร์-ญี่ปุ่น พัฒนาการของการทำความตกลง ASEAN-ญี่ปุ่น อาจล่าช้าเนื่องจากความต้องการที่ไม่ตรงกันโดยเฉพาะสินค้าเกษตร

ASEAN-เกาหลี

เป็นการทำความตกลงจัดตั้งเขตการค้าเสรีระหว่าง ASEAN กับ เกาหลีใต้โดยได้มีการริเริ่มให้ทำการศึกษาในปี 2001 อย่างไรก็ตาม ASEAN-เกาหลี ยังไม่ได้รับความสนใจมากนักจากทั้งสองฝ่ายซึ่งต่างฝ่ายต่างให้ความสนใจกับการทำความตกลงในระดับทวิภาคีกับบางประเทศใน ASEAN มากกว่า จึงขาดแวงสนับสนุนให้เกิดการทำความตกลง และทำให้การดำเนินการเกิดความล่าช้า

2.2 การเจรจาข้ามทวีป

Asia-Pacific Economic Cooperation : APEC

เป็นความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่จัดตั้งขึ้นในปี 1989 โดยความริเริ่มของอสเตรเลีย และได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกา ซึ่งต้องการใช้การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของการเปิดเสรีทางการค้า ในขณะที่มีความยืดเยื้อของการเจรจาการค้าในระดับพหุภาคี และเพื่อกระตุ้นให้การค้าโลกมีการเปิดเสรีมากยิ่งขึ้นเนื่องจากมองเห็นว่า ภูมิภาคนี้ประกอบด้วยประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ และประเทศที่มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูง เป็นตลาดใหญ่ มีศักยภาพในการขยายการค้าและการลงทุนระหว่างกัน

การดำเนินงานของ APEC เน้นความสำคัญใน 3 ด้าน ได้แก่ การเปิดเสรีทางการค้าและการลงทุน (Trade and Investment Liberalization) การอำนวยความสะดวกทางการค้าและการลงทุน (Trade and Investment Facilitation) และความร่วมมือทางเศรษฐกิจและวิชาการ (Economic and Technical Cooperation: ECOTECH) APEC ตั้งเป้าที่จะบรรลุวัตถุประสงค์เป็นเขตการค้าเสรีในปี 2010 สำหรับประเทศพัฒนาแล้ว และภายในปี 1993 สำหรับประเทศกำลังพัฒนา และยังคงยืนยันเป้าหมายตามข้อตกลงโดยกรรช บทบาทของ APEC มีลักษณะเป็นการสร้างความร่วมมือ (Cooperation) ทางเศรษฐกิจคล้ายกับการทดสอบแนวความคิดก่อนการเจรจาในเวทีองค์การการค้าโลก มีการพิจารณาเปิดเสรีเป็นรายสาขาให้เร็วขึ้น มีการกำหนดเส้นตายในการจัดทำรูปแบบเจรจาลดภาษีสินค้าอุตสาหกรรมภายใน เม.ย. 2546 นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการอำนวยความสะดวกทางการค้า และมีเป้าหมายที่จะลดต้นทุนธุรกรรม (transaction costs) ให้ได้ 5% ภายใน 3 ปี นอกเหนือไป E-commerce โดยให้มีการระจับการจัดเก็บภาษีของธุรกิจในก่อน และมีการกำหนดนโยบายการค้าเกี่ยวกับ digital technology ซึ่งประกอบด้วย อุตสาหกรรม IT และการบริการ technology เช่น software

เนื่องจาก APEC มีกรอบในการดำเนินงานที่กว้าง และยึดหลักของความร่วมมือระหว่างสมาชิก การพัฒนาภายใต้กรอบ APEC จึงขาดความก้าวหน้าและต่อเนื่อง สำหรับประเทศไทยคาดหวังว่าจะได้ประโยชน์จาก APEC ในการขยายตัวทางการค้าและการลงทุน การเพิ่มอำนาจต่อรองทางการค้ากับกลุ่มเศรษฐกิจอื่น ๆ เช่น สหภาพยุโรป การประชุมกลุ่มย่อยและโครงการความร่วมมือทางเศรษฐกิจและวิชาการ (ECOTECH) จะช่วยเตรียมความพร้อมในการเปิดเสรี การปรับประสานข้อมูล และกฎระเบียบเพื่อให้เป็นมาตรฐานเดียวกันในภูมิภาคจะช่วยให้การไหลเวียนทางการค้าในภูมิภาคเป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็วและช่วยลดต้นทุนในการดำเนินธุรกิจ การแข่งขันจากการเปิดเสรีจะนำไปสู่การจัดสรร และใช้ทรัพยากรของประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ การได้รับความช่วยเหลือเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถทั้งในด้านความรู้ และทักษะรวมถึงระบบการทำงานที่ทันสมัย ดังนั้น ความคาดหวังของประเทศไทยในกรอบ APEC จึงน่าจะเป็นการมองผลในระยะยาวโดยพิจารณาในด้านของการพัฒนาศักยภาพ และประสิทธิภาพเป็นหลัก

Asia-Europe Meeting : ASEM

เป็นความร่วมมือทางเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่าง ASEAN กับยุโรป หรือมิโดยที่สิงคโปร์ต้องการรักษาความสมดุลของภูมิภาคระหว่างแอ็ตแลนติกกับแปซิฟิกนี้องจากในขณะนี้มีความเชื่อมโยงระหว่างภูมิภาคเพียง 2 กระแสน้ำ ความร่วมมือในการอุปโภคบริโภคและความสัมพันธ์ข้ามทวีป แอ็ตแลนติก (ระหว่างอเมริกาและยุโรป) ในขณะที่การเชื่อมโยงระหว่างเอเชียกับยุโรปขาดหายไป

ความร่วมมือ ASEM มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจโดยมีแผนปฏิบัติการส่งเสริมการลงทุน (Investment Promotion Action Plan: IPAP) ครอบคลุมด้านการส่งเสริมการลงทุน และแผนปฏิบัติการอำนวยความสะดวกการค้า (Trade Facilitation Action Plan: TFAP) เพื่อลดอุปสรรคทางการค้าระหว่างประเทศสมาชิกและเพิ่มโอกาสทางการค้า ดังนั้น ASEM จึงเป็นการมุ่งเน้นในด้านการให้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ (Economic Cooperation) มากกว่าการพัฒนาไปสู่การเป็นเขตการค้าเสรี บทบาทของ ASEM ในปัจจุบันถูกบดบังเนื่องจากแนวโน้มของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจของ ASEAN และเอเชียตะวันออก นอกจากนี้ความจำเป็นในเรื่องของการขอรับสิทธิพิเศษต่างๆ เช่น GSP ของ ASEAN ได้ลดลงเป็นลำดับทำให้บทบาทของ ASEM ถูกมองข้าม นอกจากนี้ การที่ ASEM ให้ความสำคัญในเรื่องของการร่วมมือทำให้พัฒนาการของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจเกิดความล่าช้า และมีความสำคัญน้อยกว่าการรวมกลุ่มเศรษฐกิจอื่น เช่น AFTA ในอนาคต ASEM อาจจะต้องปรับเปลี่ยนบทบาทใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ASEAN-Australia and New Zealand Free Trade Area : AFTA-CER

เป็นความร่วมมือทางเศรษฐกิจในลักษณะพันธมิตรทางเศรษฐกิจโดยมีเป้าหมายที่การเสริมสร้างความร่วมมือในเชิงลึกและกว้างของเศรษฐกิจทุกด้าน ส่งเสริมการค้าและการลงทุนในภูมิภาคและโลก อำนวยความสะดวกทางการค้าและการลงทุน ปรับปรุงขีดความสามารถในการแข่งขันธุรกิจ ลดความเหลื่อมล้ำของ การพัฒนาและก่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม และเสริมสร้างความโปร่งใสของกฎระเบียบต่างๆ และความร่วมมือระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้อง ออสเตรเลียมีความสนใจที่จะแสวงหาความสัมพันธ์กับ ASEAN ตั้งแต่เริ่มมีการก่อตั้ง APEC แต่ยังไม่ได้รับการตอบสนองที่ดีจากประเทศสมาชิก ASEAN โดยเฉพาะอย่างยิ่งมาเลเซีย ซึ่งไม่เห็นว่ากลุ่มประเทศ CER จะมีความสำคัญต่อ ASEAN อย่างไรก็ตาม ออสเตรเลียยังคงผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่ม AFTA-CER เพื่อให้มีการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม CER กับ ASEAN

ประเด็นสำคัญที่น่าจะมีผลกำหนดแนวโน้มของการรวมกลุ่ม AFTA-CER 2 ประเด็นหลักๆ คือ การที่กลุ่มประเทศ CER มีมาตรการที่มิใช่ภาษีที่เข้มงวดซึ่งประเทศไทยและ ASEAN รวมทั้งประเทศไทยต้องการให้ลดหย่อนหรือให้ความช่วยเหลือ และประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสินค้าเกษตร สถานะภาพในปัจจุบันได้มีการลงนามในระดับรัฐมนตรี เกี่ยวกับความตกลงที่จะให้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ และมีโครงการต่างๆ ภายใต้การรับความร่วมมือดังกล่าว เช่น การเสริมสร้างชีดความสามารถ มาตรฐานและการรับรอง และการอำนวยความสะดวกทางการค้าและการลงทุน สำหรับประเทศไทยควรจะได้พิจารณาประโยชน์ที่จะได้จากการรวม

กลุ่ม AFTA-CER ใน 3 ด้านคือ การเข้าถึงตลาด (market access) การลงทุนจากกลุ่มประเทศ CER และการรับถ่ายโอนเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า เนื่องจากการรวมกลุ่ม AFTA-CER เป็นการทำความตกลงระหว่างกลุ่ม สอดคล้อง รูปแบบของการรวมกลุ่มอาจทำได้โดยการแลกเปลี่ยนสถานะภาพความเป็นสมาชิกระหว่างกลุ่ม ประเทศสมาชิก ASEAN ก็จะมีสถานะภาพเหมือนเป็นสมาชิกของกลุ่ม CER ในขณะที่สมาชิกกลุ่ม CER ก็จะ มีสถานะภาพเหมือนสมาชิก ASEAN รูปแบบดังกล่าวจะเป็นรูปแบบที่ง่ายต่อการเจรจา และเป็นการลดความ слับซับซ้อนของการรวมกลุ่มด้วย นอกจากนี้ ประเทศไทยได้มีการทำความตกลงทวิภาคีกับอสเตรเลียโดย การดำเนินการในปัจจุบันอยู่ในขั้นตอนของการเจรจา

2.3 การเจรจา กับประเทศไทย

Bangladesh-India-Myanmar-Sri Lanka-Thailand Economic Cooperation : BIMST-EC

เป็นการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจกับประเทศไทยในแบบเอเชียใต้ ประเทศไทยให้ความสำคัญกับ BIMST-EC ในเรื่องของการขยายตลาดส่งออกสินค้าเป็นหลัก ประเทศไทยสำคัญส่วนใหญ่ยังประสบปัญหาการเมืองภายในประเทศ ประกอบกับเป็นประเทศเล็ก (ยกเว้นอินเดีย) และมีอำนาจซื้อต่ำ ทำให้การพัฒนาความร่วมมือ ทางเศรษฐกิจเป็นไปได้ช้า ประเทศไทยเองในปัจจุบันหันไปให้ความสำคัญกับการทำความตกลงในระดับ ทวิภาคีกับอินเดียมากกว่า เนื่องจากมองว่าอินเดียเป็นประเทศเดียวในกลุ่มที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจที่จะเป็น ประโยชน์มากที่สุดโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการขยายตลาดส่งออกสินค้า และการลงทุน แนวโน้มของ BIMST-EC จึงขึ้นอยู่กับความสำเร็จในการทำความตกลงทางการค้าระหว่างประเทศไทยกับอินเดีย

2.4 การเจรจาอนุภูมิภาค

Greater Mekong Subregional Economic Cooperation : GMS-EC

เป็นความร่วมมือที่ต่างจากการร่วมมือในระดับภูมิภาค เพราะเป็นความร่วมมือที่เน้นพื้นที่ที่ติดต่อกันลักษณะอนุภูมิภาค โดยมีจุดเริ่มจากการที่ประเทศไทยสัมคมนิยมในอินโดจีนได้เปลี่ยนนโยบายที่จะให้ระบบ ตลาดเสรี มีการติดต่อกับต่างประเทศมากขึ้น ประเทศไทยเองก็มีการปรับเปลี่ยนความได้เปรียบโดยเปรียบ เทียบ และการขยายตัวของภาคบริการ ทำให้มีความต้องการการลงทุน และแสวงหาตลาดใหม่เพื่อรับการ ขยายตัวทางเศรษฐกิจ ประเทศไทยเอเชียหลายประเทศก็ต้องการทำการค้าการลงทุนในอนุภูมิภาคนี้ การศึกษา ในเบื้องต้นพบว่าประเทศไทยเหล่านี้มีความขาดแคลนด้านโครงสร้างพื้นฐานที่จะเกื้อกับการค้าการลงทุน รวมทั้ง ขาดระบบการขนส่งโทรคมนาคมที่จะเชื่อมโยงประเทศไทยในอินโดจีนและประเทศไทย ประกอบกับโอกาสทาง การค้ากับจีนโดยเฉพาะทางด้านตะวันตกของจีนจะขึ้นอยู่กับการพัฒนาระบบการขนส่งเชื่อมโยงในอนุภูมิภาค จึงได้มีการพัฒนาโครงการ Greater Mekong Subregional (GMS) ขึ้นโดยอาศัยฐานเดิมจากโครงการ สีเหลี่ยมเศรษฐกิจ และได้รับการสนับสนุนจากธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (Asian Development Bank—ADB) โครงการ GMS เป็นความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และเป็น การเชื่อมโยงการคมนาคมขนส่งระหว่างประเทศไทยสมาชิก

การดำเนินการในระยะที่หนึ่ง ประกอบด้วยการพัฒนาใน 4 ด้านหลัก คือ โครงข่ายถนน โทรคมนาคม การบิน และการท่องเที่ยว โครงสร้างพื้นฐานulatoryโครงการจะแล้วเสร็จภายในปี 2008 นอกจากนี้ยังมีการพิจารณาภาระเบี้ยนการผ่านแดนโดยการทำข้อตกลงการผ่านแดนระหว่าง ไทย-ลาว-เวียดนาม ในปี 2000 ไทย-กัมพูชา ในปี 2001 และไทย-จีน ในปี 2002 ปัญหาอุปสรรคในการทำความตกลง GMS คือ ทางด้านการเงิน ความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิก และการเมือง ซึ่งมีผลทำให้โครงการulatoryโครงการล่าช้ากว่ากำหนด GMS น่าจะเป็นประโยชน์กับประเทศไทยในการสนับสนุนการทำความตกลงทางการค้าอื่นๆ ทั้งในระดับภูมิภาค และทวีภาคี

Indonesia-Malaysia-Thailand Growth Triangle : IMT-GT

เป็นโครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจสามฝ่ายระหว่าง อินโดนีเซีย มาเลเซีย และประเทศไทย กำหนดให้มีความร่วมมือใน 6 ด้าน คือ โครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาในแนวเขตพื้นที่เศรษฐกิจ การดำเนินการเปิดตลาด การพัฒนารายสาขา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ข้ามสาขา และการพัฒนาพื้นที่หลังฝั่งทะเลไปยังแนวเขตพื้นที่เศรษฐกิจ (สงขลา/หาดใหญ่-ปีนัง-เมดาน) นอกจากโครงการพัฒนาพื้นที่ตามแนวฝั่งทะเลแล้ว บทบาทของ IMT-GT ยังมีอยู่น้อยมาก และการพัฒนาความร่วมมืออย่างมีข้อจำกัดอยู่หลายด้าน

3. การเจรจาความสัมพันธ์ทวีภาคีระหว่างประเทศไทยกับประเทศต่างๆ

ในส่วนนี้เป็นการสรุปความเป็นมา สถานภาพ และความคาดหวังในการเจรจาทวีภาคีที่มีการดำเนินการอยู่และมีเป้าหมายที่จะเป็นการจัดตั้งเขตการค้าเสรี

ไทย – สหรัฐอเมริกา

ประเทศไทยและสหรัฐอเมริกา ได้มีการลงนามในสนธิสัญญาทางไมตรีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ (Treaty of Amity and Economic Relations) เมื่อปี 1966 และในระยะหลัง ประเทศไทยและสหรัฐอเมริกา ได้มีการลงนามความตกลงด้านต่างๆ ทั้งความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการแก้ปัญหาทางการค้า เช่น ความตกลงว่าด้วยการหลักเลี่ยงการเก็บภาษีข้ามช้อน ความตกลงเพื่อแก้ไขปัญหาการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา ใน Action Plan on IPR และความตกลงจัดตั้ง An International Law Enforcement Academy ซึ่งเป็นความร่วมมือที่ทางสหรัฐอเมริกา จัดฝึกอบรมให้แก่บุคลากรไทยในการป้องกันและปราบปรามผู้ร้ายข้ามชาติ โดยเน้นที่เขตชายแดนไทย รวมทั้งเน้นการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด และการบำบัดรักษาก่อผู้ติดยา

ก็เป็นไปได้ที่จะต้องมีการจัดตั้งสถาบันการศึกษาที่มีคุณภาพและมาตรฐานสูง ที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนงานในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นในด้านวิชาชีพ วิชาชีวศึกษา หรือวิชาชีวกรรมศาสตร์ ที่จะช่วยให้คนงานมีความสามารถในการทำงานที่ดีขึ้น และสามารถสร้างอาชีพที่มั่นคงและยั่งยืน

ความสัมพันธ์ (รูปแบบ)	ความเป็นมา และเหตุผล	สถานภาพปัจจุบัน	ประเด็นสำคัญในการเจรจา และความคาดหวัง
การประชุมพัฒนา แลกเปลี่ยน	<ul style="list-style-type: none"> - หลักการขององค์กรตามรัฐมนตรี 1) เป็นเวทส่วนรับ การปรึกษาหารือ และแลกเปลี่ยนข้อมูลเดือน นี้จะกับประธานองค์กรที่ประทุมตามมาเข้า สัมภาษณ์ 2) ผู้อพัฒนาและนักวิชาการจัดทำ และลงประชุมร่วมกัน ทุกครั้งประชุมสองมาตรฐาน ค่าน้ำเงิน 3) ดำเนินโครงการตามแนวทางของบูรณา สังคม แหล่งหุ้นตัวบุคคลของบูรณาชุมชน และนักวิชาการร่วม 3 ตัวนี้ได้แก่ 1) ภาคใต้ที่ แสดงการอ่านใจความด้วยความสุภาพในด้านการบริการ และการสนับสนุน 2) ความร่วมมือทางเศรษฐกิจและ วิชาการ (ECOTECH) 3) การโปรดสืบและ/or ข้อเสนอแนะต่อผู้นำทางเศรษฐกิจและ/or นักวิชาการ 2) แผนการดำเนินการคืนสภาพถิ่นทุน ตามที่ได้ตั้งไว้ 1) แผนการ ดำเนินการซ่อมแซมและพัฒนาเศรษฐกิจและ/or ตัวบุคคลของบูรณาชุมชน 3) ภาคใต้ที่แสดง ความต้องการร่วมกับภาคใต้ ภาคใต้ที่แสดง ความต้องการร่วมกับภาคใต้ 1) แผนการ ดำเนินการซ่อมแซมและพัฒนาเศรษฐกิจและ/or ตัวบุคคลของบูรณาชุมชน 2) แผนการ (Collective Action Plans: CAPs) 2) แผนการ ดำเนินการซ่อมแซมและพัฒนาเศรษฐกิจ (Individual Action Plans: IAPS) 	<ul style="list-style-type: none"> - ยังคงดำเนินการต่อเนื่อง แต่ไม่ได้มีการดำเนินการ ใหม่ 9 旗下แขวงการค้า แม่โจ้ เนื่องจากต้องดำเนินการ ใน 9 旗下แขวงการค้า - สถาบันสูงสุดทางด้านเศรษฐกิจและ/or ภาคใต้ที่ มีความต้องการเข้ามาลงทุน หรือเปิดประเทศ (Free Trade Area: FTA) ระหว่างนั้น จึงต้องหาค่าใช้สอย ให้เกิด ประโยชน์ขององค์กรทางการค้า ไม่ทำให้เกิด การเบี้ยงบประมาณทางการค้า ไม่ทำให้เป็นภาระร้ายๆ การติดต่อทางการค้า - มีการจัดตั้งกลุ่มที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจของอาเซียน (APEC Business Advisory Council: ABAC) เพื่อ เป็นสถาบันรับทราบที่ปรึกษาในมุมมองของ อาเซียน - มากกว่าร้อยครั้ง แต่ AIP ให้ไปประชุมเฉพาะภาค ทุกประเทศในส่วน IAP ทางอื่นๆ ก็จะรับรู้ไป ในปี ค.ศ. 2001 	<ul style="list-style-type: none"> - ประเด็นสำคัญในการเจรจา และความคาดหวัง “ใน 9 旗下แขวงการค้า แม่โจ้” ให้ดำเนินการต่อเนื่อง ต่อไป จึงต้องหาค่าใช้สอยในรัฐบาลของรัฐมนตรีให้ได้ เพียงมากพอจะรองรับความต้องการของอาเซียน ส่วนที่ 9 旗下แขวงการค้า แม่โจ้ จึงต้องหาค่าใช้สอย เพิ่มเติม จึงต้องหาค่าใช้สอยเพิ่มเติม ตามที่ได้ตั้งไว้ 1) ภาคใต้ ให้ความต้องการ ASEEM ขยาย ตัวไปสู่ประเทศที่ใหม่เพื่อรักษาศักยภาพ การนำเสนอสิ่งที่ดีที่สุดให้กับตน
การประชุมระดับภูมิภาค (Asia-Europe Meeting: ASEM) ประจําเดือน ตุลาคม 10 ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ มาเลเซีย พัทยา ประเทศไทย “เมืองแห่งน้ำ มนต์เสน่ห์”	<ul style="list-style-type: none"> - จัดขึ้นครั้งแรกในกรุงเทพฯ เมื่อปี 1996 - ต่อมาการร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจและการค้า ได้ดำเนิน การต่อเนื่องเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบัน ไม่ขาดหายไป เพื่อพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจ - จันทบุรี ประเทศไทย 15 ประเทศไทย ได้แก่ ลพบุรีและเชียงใหม่ มาเลเซีย พัทยา ไทย เที่ยวชม จันทบุรี และมาเลเซีย ต่อไป 	<ul style="list-style-type: none"> - ประเทศไทยได้รับเชิญให้เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่ง ในการประชุมระดับภูมิภาค แม่โจ้ ที่จัดขึ้น โดยรัฐบาลของประเทศไทย สำหรับครั้งที่ 2 ระหว่าง ตุลา คมและธันวาคม 2548 ได้มีการคุย商討ในเรื่อง 1) การส่งเสริมการค้าทั่วโลก 2) นโยบายและ นโยบายและมาตรฐานสากล 3) ความต้องการของอาเซียน 	<ul style="list-style-type: none"> - ASEEM ให้ความสำคัญในรัฐบาลของรัฐมนตรีให้ได้ เพียงมากพอจะรองรับความต้องการของอาเซียน ส่วนที่ 9 旗下แขวงการค้า แม่โจ้ จึงต้องหาค่าใช้สอย เพิ่มเติม จึงต้องหาค่าใช้สอยเพิ่มเติม ตามที่ได้ตั้งไว้ 1) ภาคใต้ ให้ความต้องการ ASEEM ขยาย ตัวไปสู่ประเทศที่ใหม่เพื่อรักษาศักยภาพ การนำเสนอสิ่งที่ดีที่สุดให้กับตน

เมื่อเดือนเมษายน 2002 ทั้งสองประเทศได้พิจารณาให้มีการจัดตั้งเขตการค้าเสรีขึ้น โดยปัจจุบันทางสหรัฐอเมริกา ได้เสนอความตกลงความร่วมมือด้านการค้าและการลงทุน (Trade and Investment Framework Agreement : TIFA) โดยความร่วมมือนี้ยังเป็นเพียงกรอบกว้าง ๆ ในเรื่องนโยบายการเปิดเสรีทางการค้าและการลงทุน การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา เทคโนโลยีการสื่อสารสารสนเทศและนโยบายเทคโนโลยีชีวภาพ การเสริมสร้างขีดความสามารถด้านการค้าและวิชาการ และความร่วมมือภายใต้กรอบองค์การต่าง ๆ ทั้งนี้ ประเทศไทยเห็นว่าความร่วมมือนี้จะเป็นประโยชน์ไม่เพียงแต่ทางด้านการค้าแต่ในทางวิชาการ ความรู้ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่ประเทศไทยจะได้รับนั้น จะเป็นประโยชน์อย่างสูง

อย่างไรก็ตาม การจัดตั้งเขตการค้าเสรีประเทศไทย-สหรัฐอเมริกา จะประสบผลลัพธ์จากการต้องใช้ระยะเวลานาน เนื่องจากทั้งสองประเทศยังต้องใช้เวลาในการตกลงเจรจาในรายละเอียดต่อไป และล่าด้วยความสำคัญของการเจรจาสำหรับสหรัฐอเมริกาเองไม่สูงมาก แม้ว่าประโยชน์ของประเทศไทยในด้านการเข้าถึงตลาดหากมีการจัดตั้งเขตการค้าเสรีได้จะสูง

ไทย - ออสเตรเลีย

ประเทศไทยและออสเตรเลีย มีความสัมพันธ์ทั้งในภาครัฐบาลและภาคเอกชน โดยทางภาครัฐบาลทั้งสองได้มีการลงนามตกลงทางการค้าตั้งแต่ปี 1979 ส่วนในภาคเอกชนทั้งสองประเทศมีการจัดตั้งสภาธุรกิจออสเตรเลีย - ไทย (Australia - Thailand Business Council) ทั้งทางประเทศไทยและออสเตรเลีย มีความเห็นตรงกันว่าทั้งสองประเทศมีความสัมพันธ์อันดี ประกอบกับมีวิสัยทัศน์คล้ายกันในเรื่องหลัก ๆ ทางการค้า จึงมีการเสนอให้มีการศึกษาถึงการจัดทำความตกลงว่าด้วยความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่ใกล้ชิดยิ่งขึ้นระหว่างประเทศไทย-ออสเตรเลีย (Thailand-Australia Closer Economic Relations: CER) รวมทั้งการศึกษาถึงเขตการค้าเสรี ของทั้งสองประเทศ ปัจจุบันทั้งสองประเทศอยู่ในขั้นตอนการศึกษาเพื่อวางแผนกรอบและแนวทางเพื่อการเจรจาต่อไป

อย่างไรก็ตามทั้งสองประเทศได้มีการตกลงในความร่วมมือในด้านต่าง ๆ ที่จะสามารถเริ่มดำเนินการได้ก่อน (Early Harvest) เช่น ความร่วมมือทางด้านนโยบายการแข่งขัน การบริหารการศึกษา ความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน การส่งเสริมและคุ้มครองการลงทุน และกลไกการปรึกษาด้านมาตรการสุขอนามัย จากความร่วมมือที่ประเทศไทย - ออสเตรเลีย กำลังดำเนินการอยู่นี้ ทางประเทศไทยมุ่งหวังที่จะเห็นการแก้ปัญหาในภาคสินค้าเกษตรกรรมของไทย ปัญหามาตรฐานสุขอนามัย ปัญหาการแข่งขันของสินค้าไทยในตลาดออสเตรเลีย และให้ความสำคัญกับความร่วมมือในด้านการลงทุนของทั้งสองประเทศ

ไทย - ญี่ปุ่น

ประเทศไทยและญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์ทางการค้ามาเป็นระยะเวลาภานุ โดยในปี 1957 ทั้งสองประเทศได้มีการทำความตกลงทางการค้าและในปี 1968 ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมทางการค้าไทย-ญี่ปุ่น โดยคณะกรรมการของทั้งสองประเทศได้มีการประชุมอย่างต่อเนื่องโดยครั้งล่าสุดเมื่อปี 1996 ทั้งสองประเทศได้มีการปรึกษากันในเรื่องต่าง ๆ ภายใต้ Policy Dialogue on Trade Industry and Investment

ประเด็นสำคัญในการประชุม คือ ปัญหาทางการค้าและความร่วมมือทางการค้า เช่น การขอลดภาษีนำเข้าและการขอขยายเพดานโควต้าภายใต้ GSP การขอความร่วมมือในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าเพื่อให้เป็นตามความต้องการของผู้บริโภคญี่ปุ่น เป็นต้น

ปัจจุบันเนื่องจากประเทศต่างๆ มีการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจทั้งในระดับภูมิภาคและทวีภาคีเพิ่มขึ้นอย่างมาก รวมทั้งประเทศไทยญี่ปุ่นได้รับแรงกดดันจากการเคลื่อนไหวทางการค้าระดับภูมิภาคอย่างรวดเร็วของจีน และเล็งเห็นว่าความตกลงเขตเสรีทางการค้ากับกลุ่ม ASEAN เป็นไปอย่างช้า ประกอบกับปัญหาการปักป้องอุตสาหกรรมเกษตรรายในประเทศ ซึ่งเหตุผลดังกล่าวเป็นแรงผลักดันให้ญี่ปุ่นหันมาให้ความสนใจในการร่วมมือทางเศรษฐกิจและเขตการค้าเสรีในระดับทวีภาคี ดังนั้น ประเทศไทยและญี่ปุ่นจึงได้มีการตกลงทำการศึกษาถึงการจัดตั้งเขตการค้าเสรีระหว่างไทย-ญี่ปุ่น โดยคาดว่าจะใช้เวลาประมาณ 1 ปี ในการทำการศึกษาและเจรจาในความตกลงต่างๆ

ไทย – จีน

ประเทศไทยและจีนได้มีความร่วมมือทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ทั้งในส่วนของภาครัฐและภาคเอกชน โดยในภาครัฐ ไทยและจีนได้มีการตกลงทางการค้า เมื่อปี 1978 ความตกลงความร่วมมือด้านวัฒนธรรมไทย-จีน เมื่อปี 2001 ส่วนในภาคเอกชนจีนได้มีความร่วมมือกับภาคเอกชน คือ สถาบันพาณิชย์ไทย-จีน เมื่อปี 2001

เมื่อเดือนพฤษภาคม 2001 ประเทศไทยได้เสนอให้มีการจัดตั้งเขตการค้าเสรีไทย-จีน และในเดือนเมษายน 2002 ประเทศไทยได้เสนอให้จัดตั้งเขตการค้าเสรีเป็นสินค้ารายสาขา เช่น ผลไม้ โดยเน้นการค้าทางเขตภาคเหนือของประเทศไทยและทางตะวันตกของจีน โดยผ่านทางแม่น้ำโขง

อย่างไรก็ตาม ขณะนี้จีนยังไม่ให้ความสำคัญกับการตกลงระดับทวีภาคี เนื่องจากกำลังมุ่งเจรจาในเรื่องเขตเสรีทางการค้ากับ ASEAN ทั้งกลุ่ม

ไทย – อินเดีย

ประเทศไทยและอินเดียได้มีการลงนามในความตกลงทางการค้าเมื่อปี 1968 โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมทางการค้าและจัดตั้งคณะกรรมการร่วมว่าด้วยความร่วมมือเมื่อปี 1989 และมีการลงนามในความตกลงเมื่อปี 1997 ประเทศไทยและอินเดียได้มีการร่วมกันจัดตั้งความร่วมมือทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคร่วมกับประเทศไทย บังกลาเทศ พม่า ศรีลังกา (BIMST-EC) เมื่อเดือนธันวาคม 1997

ในระยะหลังอินเดียได้เริ่มให้ความสำคัญกับประเทศไทยทางเอเชียตะวันออกโดยเฉพาะ ASEAN เนื่องจากเป็นภูมิภาคที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจมากกว่าเอเชียใต้ ในความร่วมมือทางเศรษฐกิจ จึงได้มีการตกลงว่าด้วยความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับกลุ่ม ASEAN และในปี 2001 อินเดียและประเทศไทยได้ตกลงร่วม

มือทางการค้า โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะขยายความร่วมมือทางการค้าและบริการ และการลงทุนอย่างไร้กีดขวาง ขณะนี้ทั้งสองประเทศยังอยู่ในขั้นตอนความเป็นไปได้ และจะเริ่มเปิดการเจรจาในต้นปี 2003

เนื่องจากปัจจุบันมูลค่าการค้าระหว่างประเทศไทย-อินเดียมีมูลค่าน้อย และมีการจัดเก็บภาษีนำเข้าระหว่างกันในระดับที่สูง รวมถึงมาตรการกีดกันทางการค้าอื่นๆ ที่มีใช้ภาษี ดังนั้น หากประเทศไทยสามารถขยายปริมาณและประเภทสินค้าเข้าสู่ตลาดอินเดียซึ่งเป็นตลาดที่มีศักยภาพสูงเนื่องจากจำนวนประชากรที่จำนวนมาก และมีความเชี่ยวชาญในการผลิตสินค้าที่แตกต่างจากประเทศไทย คาดว่าประเทศไทยจะได้รับผลประโยชน์เพิ่มขึ้นอย่างมาก นอกจากนี้ความมีอ่อนไหวของหั้งสองประเทศ โดยผ่านความร่วมมือทางเศรษฐกิจในกลุ่ม BIMST-EC ยังมีความคืบหน้าน้อย ดังนั้น การตกลงในความร่วมมือทางการค้าและเขตการค้าเสรีลักษณะทวิภาคีไทย-อินเดียจึงมีความสำคัญและควรรับดำเนินการมากกว่าการที่จะพึงความตกลงระดับภูมิภาค

ไทย – นาห์เรน

ประเทศไทยและนาห์เรนมีการค้าระหว่างกันในปริมาณน้อย อย่างไรก็ตามในระยะหลังประเทศไทยและนาห์เรนได้มีความร่วมมือกันมากขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจและวิชาการ ประเทศไทยเล็งเห็นว่าการมีความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่ใกล้ชิดยิ่งขึ้น (Closer Economic Partnership) กับนาห์เรนจะมีประโยชน์ไม่เพียงต่อหั้งสองประเทศเท่านั้น ยังเป็นแนวทางเชื่อมไปสู่การค้ากับประเทศไทยเพื่อบ้านของนาห์เรน คือ ชาอุดิอาระเบีย เนื่องจากประเทศไทยสามารถใช้ตลาดนาห์เรนในการกระจายสินค้าไปสู่ชาอุดิอาระเบีย รวมทั้งจากการที่นักท่องเที่ยวชาอุดิอาระเบียใช้จ่ายในนาห์เรน โดยเมื่อเดือนพฤษภาคม 2001 ประเทศไทยและนาห์เรนได้มีการลงนามความตกลงว่าด้วยความร่วมมือทางเศรษฐกิจการค้าและวิชาการ และการทำนุสัญญาเพื่อเว้นการเก็บภาษีซ้ำซ้อนกัน ขณะนี้ประเทศไทยและนาห์เรนกำลังมีการศึกษาและเจรจาถึงการจัดตั้งเขตการค้าเสรี (FTA) เนื่องจากประเทศไทยเล็งเห็นว่าการตกลงเขตการค้าเสรีกับนาห์เรน (เช่นการพิจารณาความตกลงลดภาษีต่ำกว่า 5%) ก่อนที่นาห์เรนจะเข้าสหภาพศุลกากร (Custom Union) กับกลุ่มประเทศอาหรับและตกลงระดับภาษี Common External Target Level เป็นการให้ประโยชน์กับประเทศไทย เนื่องจากจะตั้งเป็นจุดศูนย์กลางการค้าระหว่างประเทศไทย-นาห์เรนนั้น คาดว่าจะต่ำกว่าระดับ Common External Target Level ที่นาห์เรนตกลงกับสหภาพศุลกากร ทั้งนี้ทางประเทศไทยหวังว่าการมีความตกลง เขตการค้าเสรี ดังกล่าวกับนาห์เรนจะเป็นภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศไทยต่อสายตาของประเทศไทยอื่นๆ ในกลุ่มอาหรับ เพราะเป็นหมายต่อไปของประเทศไทยคือ การทำความตกลงการค้ากับกลุ่มสหภาพนี้

การตกลงเจรจาจากประเทศไทยและนาห์เรนมีความก้าวหน้าอย่างมาก ทั้งนี้ เนื่องจากนาห์เรนเป็นประเทศเล็กมีความคล่องตัวในการทำความตกลงต่างๆ คาดว่าภายในต้นปี 2003 จะมีการลงนามเขตการค้าเสรีระหว่างประเทศไทย-นาห์เรน อย่างไรก็ตาม เนื่องจากนาห์เรนเป็นประเทศเล็ก ปริมาณการค้าระหว่างประเทศไทยและนาห์เรน รวมทั้งการค้ากับชาอุดิอาระเบียมีปริมาณน้อย การทำเขตการค้าเสรีถึงแม้จะมีความก้าวหน้าสูง แต่ผลประโยชน์ที่จะได้รับ เช่น ปริมาณการค้าระหว่างกันอาจจะมีเพิ่มในปริมาณสูงนัก

๔ ความเป็นมาของสัญญาณทางการสื่อสารที่มีอยู่ในประเทศไทย ต่อไปนี้

๑๖๙
การบูรณะของวัดในกรุงศรีฯ

4. สรุป

การใช้ประโยชน์จากการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจมีประเด็นที่ต้องพิจารณาหลายด้าน โอกาสทางการค้าที่เพิ่มขึ้นและลดการเบี่ยงเบนทางการค้า เป็นประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่ง แต่ผลกระทบของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจยังมีประเด็นอื่น เช่น การสร้างความน่าสนใจในการลงทุน ความร่วมมือทางวิชาการ การเป็นพันธมิตรในการร่วมมือทางการเจรจาการค้า ความมั่นคง

ประเทศไทยมีความสัมพันธ์ในระดับภูมิภาคและทวีภาคีหลายเวที และมีแนวโน้มที่จะขยายความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ การดำเนินการย่อมมีต้นทุน การทำให้ทุกเวทีมีความสำเร็จพร้อมกันเป็นไปได้ยาก จึงเป็นการเหมาะสมที่จะมีการพิจารณาลำดับความสำคัญ ทำที่ที่จะเจรจาในแต่ละกลุ่มว่าจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศไทยเพียงใด มีการกำหนดว่าในแต่ละเวทีควรจะมุ่งเน้นอย่างไร มีกรอบการเจรจาอย่างไรเพื่อความชัดเจนในยุทธศาสตร์ทางการค้าระหว่างประเทศ

การรวมกลุ่มในบางเวที เช่น APEC ASEM ยกที่จะพัฒนาเป็นเขตการค้าเสรีได้ แต่ประโยชน์ที่จะได้เป็นส่วนของการรับหรือแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือทางวิชาการ ที่ประเทศไทยต้องวางแผนว่าลักษณะใดที่จะสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไทย และยังเป็นเวทีที่จะทดสอบจุดยืนทางการเจรจาการค้าที่เสริมการเจรจาการค้าระดับพหุภาคีได้

หากจะมุ่งที่จะใช้การรวมกลุ่มเพื่อเป็นเขตการค้าเสรี เกือบ Hunยุทธศาสตร์เศรษฐกิจเสรีของประเทศไทยกลุ่มหรือประเทศไทยในความตกลงควรจะมีลักษณะที่ใหญ่ในด้านขนาดของเศรษฐกิจและประชากร มีรายได้สูง มีโครงสร้างทางเศรษฐกิจและระดับการพัฒนาประเทศไทยหลากหลาย สะท้อนโครงสร้างเศรษฐกิจและการค้าของประเทศไทยในโลกที่ประเทศไทยทำธุรกรรมด้วย

นอกจากนี้เพื่อเพิ่มประโยชน์จากการรวมกลุ่ม สินค้าที่มีการลดภาษีต้องมีความครอบคลุมที่กว้างขวาง มีสัดส่วนสูงในสินค้าที่มีการค้าขายระหว่างประเทศ มีการลดอุปสรรคของการค้าการลงทุนที่มีใช้ภาษีเพิ่มการอำนวยความสะดวกทางการค้า และหากจะให้มีการเบี่ยงเบนทางการค้าน้อยภาษีสำหรับประเทศไทยนอกกลุ่มจะต้องไม่มีความแตกต่างกับภาษีสำหรับประเทศไทยสมาชิกมาก แสดงว่าประเทศไทยเองจะต้องมียุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างภาษีโดยรวมด้วย

ลักษณะเช่นนี้ ประเทศไทยคงจำเป็นจะต้องมีการขยายความสัมพันธ์ออกจากกลุ่มประเทศอาเซียน และเน้นที่ประเทศไทยอยู่ เช่น จีน เกาหลี ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา อินเดีย โดยใช้ทั้งลักษณะภูมิภาคและทวีภาคีตามความเหมาะสม

เพื่อลดต้นทุนธุรกรรมในการในการเจรจาการค้าในระดับภูมิภาคและทวีภาคีที่จะมีความซับซ้อนมากขึ้น ดังแสดงในรูปที่ 2 ของบทความ กรอบในการเจรจาในเวทีต่าง ๆ ควรจะเหมือนกันหรือสอดคล้องกันให้มากที่สุดที่จะเป็นไปได้ ประเทศไทยมีความตกลงที่พัฒนาและผูกพันเป็นเวลานานกับ AFTA สามารถที่จะใช้ความตกลง AFTA เป็นพื้นฐานในการทำการเจรจากับเวทีอื่นได้ โดยวงหลักการว่าความตกลงนี้จะมีความเสรีไม่น้อยกว่าความตกลง AFTA-Plus)

ทั้งนี้เมื่อ AFTA ผูกพันที่จะมีอัตราภาษีเป็นร้อยละ 0-5 ในที่สุด หากใช้เป้าหมายในลักษณะเดียวกันในการเจรจา กับภูมิภาคอื่น ก็จะทำให้อัตราภาษีคู่ลักษณะระหว่างประเทศไทยกับประเทศที่เข้าร่วมในภูมิภาคหรือหัวใจคือเป็นร้อยละ 0-5 ในที่สุด เช่นกัน ความซับซ้อนของโครงสร้างภาษีก็จะไม่มี รวมทั้งกระบวนการเจรจา ก็จะมีต้นทุนต่ำ เพราะมีกรอบที่วางไว้ล่วงหน้าในลักษณะเดียวกัน

บรรณานุกรม

- Anderson Kym, 1997, *On the Complexities of China's WTO Accession, World Economy*, 20 (6):749-772
- Asian Development Bank, 2002, **Asian Development Outlook 2002**, Hong Kong: Oxford University Press.
- Baldwin, Richard E., and Anthony J. Venables, 1995, "Regional Economic Integration", in *Handbook of International Economics*, vol. III, edited by G. Grossman and K. Rogoff, Elsevier Science B.V.
- Findlay, Christopher and Mari Pangestu, 2001, **Regional Trade Arrangements in East Asia: Where are they taking us?**. Pacific Economic Cooperation Council (PECC) Seminar at Bangkok.
- Harrison, Glenn W., Thomas F. Rutherford, David G. Tarr, 2002, "Trade Policy Options for Chile: The Importance of Market Access," *The World Bank Economic Review*, Vol. 16, No. 1: 49 – 79.
- Kruger Ann, 1997, *Free Trade Agreement Versus Customs Union, Journal for Development Economics* 54:169-187.
- Thongpakde Nattapong, 2000, "ASEAN Free Trade Area: Progress and Challenges" in **ASEAN Beyond the Regional Crisis: Challenges and Initiatives**, edited by Mya Than, Singapore: ISEAS.
- World Bank, 2000, **Trade Blocs**, World Bank Policy Research report, Oxford University Press.
www.dtn.moc.go.th/ , การเจรจาการค้าระหว่างประเทศ, กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ, กระทรวงพาณิชย์.

ภาคผนวก ก คำอธิบายชื่อย่อ

ADB	Asian Development Bank
AEM	ASEAN Economic Ministers
AFTA	ASEAN Free Trade Area
AFTA-CER	ASEAN-Australia and New Zealand Free Trade Area
APEC	Asia-Pacific Economic Cooperation
ASEAN	Association of Southeast Asian Nations
ASEM	Asia-Europe Meeting
BIMST-EC	Bangladesh-India-Myanmar-Sri Lanka-Thailand Economic Cooperation
CER	Australia-New Zealand Closer Economic Relations Trade Agreement
CGE	Computable general equilibrium
ECO	Economic Cooperation Organization
EFTA	European Free Trade Association
FDI	Foreign direct investment
FTA	Free trade agreement
FTAA	Free Trade Area of the Americas
GATS	The General Agreement on Trade in Services
GMS-EC	Greater Mekong Subregional Economic Cooperation
GSP	Generalized System of Preferences
IMT-GT	Indonesia-Malaysia-Thailand Growth Triangle
ITA	Information Technology Agreement
MFN	Most-favored nation
Mercosur	Southern Common Market
NAFTA	North American Free Trade Agreement
SAARC	South Asian Association for Regional Cooperation
SAPTA	SAARC Preferential Trading Arrangement
SPARTECA	South Pacific Regional Trade and Economic Cooperation Agreement
WTO	World Trade Organization

ตารางภาคผนวก ๘

World Trade Organization and Preferential Trade Agreements, Membership Status of Developing Member Countries, 2001.

Developing Member Country	World Trade Organization Membership Status (Date of Membership or Date Working Party Established)	Date of Establishment							
		AFTA (Jan 1992) ^a	APEC (1989)	CIS (Dec 1994)	ECO (Jul 1992)	GSTP (April 1989) ^b	MSG (July 1993)	SAARC (Dec 1985)	SAPTA (Dec 1995)
Afghanistan					●				
Azerbaijan	Applicant (16 July 1997). Submitted a memorandum on its foreign trade regime in April 1999. A first set of questions concerning the memorandum was circulated in July 2000 and a second set in December 2001.		●	●					
Bangladesh	Member (1 January 1995).			●	●	●			
Bhutan	Applicant (15 July 1999). Not submitted a memorandum on its foreign trade regime. The working party has not yet met.					●	●		
Cambodia	Applicant (21 December 1994). Submitted a memorandum on its foreign trade regime in June 1999. Replied to questions concerning the memorandum were circulated in January 2001. First meeting of the working party took place on 22 April 2001. The next meeting is planned for the first quarter of 2002.	●							
China, People's Rep. Of	Member (11 December 2001).	●							
Cook Islands								●	
Fiji Islands	Member (14 January 1996)					●			
Hong Kong, China	Member (1 January 1995)		●						
India	Member (1 January 1995)			●				●	
Indonesia	Member (1 January 1995)	●	●		●		●	●	
Kazakhstan	Applicant (6 February 1996). Last meeting of the working party was in October 1998. Bilateral market access negotiations in goods and services commenced in October 1997, and are continuing based on a revised goods offer and the existing services offer. Working party last met in July 2001.		●	●	●				
Kiribati									●
Korea, Republic of			●	●	●				
Kyrgyz Republic	Member (20 December 1998)		●	●					

ตารางภาคผนวก (ต่อ)

		Date of Establishment	AFTA (Jan 1992) ^a	APEC (1989)	CIS (Dec 1994)	ECO (Jul 1992)	GSTP (April 1989) ^b	MSG (July 1993)	SAARC (Dec 1985)	SAPTA (Dec 1995)	SPARTECA (Jan 1981)
Developing Member Country	World Trade Organization Membership Status (Date of Membership or Date Working Party Established)										
Lao People's Dem. Rep.	Applicant (14 April 1999). Memorandum on its foreign trade regime was circulated in June 2001. The first meeting of the working party is expected to take place in the half of 2002.	●									
Malaysia	Member (1 January 1995)	●	●				●				
Maldives	Member (31 May 1995)							●	●		
Marshall Islands											●
Micronesia, Federated States of											●
Mongolia											
Myanmar		●				●					
Nauru											●
Nepal	Applicant (21 June 1999). The first meeting of the working party took place in May 2000. Market access negotiations commenced in September 2000. The next meeting of the working party is expected to be held in 2002.							●	●		
Pakistan	Member (1 January 1995)					●	●	●	●	●	
Papua New Guinea	Member (9 June 1996)			●				●			●
Philippines	Member (1 January 1995)	●	●			●					
Samoa	Applicant (15 July 1998). Memorandum on its foreign trade regime was circulated in February 2000. Replies to a first set of questions concerning the memorandum were circulated in August 2000, and replies to a second set are pending. The first meeting of the working party may take place in the first half of 2002.										●
Singapore	Member (1 January 1995)	●	●				●				
Solomon Islands	Member (26 July 1996)							●			●
Sri Lanka	Member (1 January 1995)						●		●	●	
Taipei, China	Member (1 January 2002)		●								
Tajikistan	Applicant (18 July 2001). Not yet submitted a memorandum on its foreign trade regime. The working party has not yet met.			●	●						

ຕາງໝາດພາກ.....(ຕອ)

Developing Member Country	World Trade Organization Membership Status (Date of Membership or Date Working Party Established)	Date of Establishment	AFTA (Jan 1992) ^a	APEC (1989)	CIS (Dec 1994)	ECO (Jul 1992)	GSTP (April 1989) ^b	MSG (July 1993)	SAARC (Dec 1985)	SAFTA (Dec 1995)	SPARTECA (Jan 1981)
Thailand	Member (1 January 1995)		●	●			●				
Tonga	Applicant (15 November 1995). A memorandum on the foreign trade regime was circulated in May 1998 and replies to questions concerning the memorandum were circulated in November 2000. The first meeting of the working party was held in April 2001.										●
Turkmenistan						●					
Tuvalu											●
Uzbekistan	Applicant (21 December 1994). Submitted a memorandum on its foreign trade regime in September 1998. Replies to questions concerning the memorandum were circulated in October 1999. Bilateral market access contacts have been initiated. The first meeting of the working party may take place in the first half of 2002.			●	●						
Vanuatu	The final meeting of the working party was held on 29 October 2001.						●				●
Viet Nam	Applicant (31 January 1995). Topics under discussion in the working party include agriculture, the customs system, import licensing, national treatment, sanitary and phytosanitary measures and technical barriers to trade, state trading, trading rights, and trade related intellectual property rights.		●	●			●				

AFTA=ASEAN Free Trade Area; APEC=Asia-Pacific Economic Cooperation; CIS=Commonwealth of Independent States;
 ECO=Economic Cooperation Organization; GSTP=Global System of Trade Preferences among Developing Countries;
 MSG=Melanesian Spearhead Group; SAARC=South Asian Association for Regional Cooperation; SAPTA=SAARC Preferential Trading Agreement; SPARTECA=South Pacific Regional Trade and Economic Cooperation Agreement.

Notes : ^a Viet Nam joined in 1995, Lao People's Democratic Republic and Myanmar in 1997, and Cambodia in 1999.

^b Thailand joined in 1990, the Philippines in 1992, and Myanmar in 1997.

Source : *Asian Development Outlook 2002* . ADB.

ตารางภาคผนวก ๑ Institutional Arrangements Under Existing Preferential Trade Agreements

PTA	Member Countries ^a	Date of Entry into Force ^a	Supranational Institutions (including meeting frequency) ^b	Provisions beyond Tariff Reduction ^b
Asia and Pacific Region				
AFTA	Brunei Darussalam, Cambodia, Indonesia, Lao PDR, Malaysia, Myanmar, Philippines, Singapore, Thailand, Viet Nam.	28 Jan 1992	ASEAN institutions include a central secretariat. For the FTA, no separate supranational institutions. Dispute settlement by bilateral negotiation, with presentation of case before a "senior economic officials meeting" as a means of resolving impasses. No standing body for investigating disputes; panels of experts appointed as needed. ASEAN economic ministers serve as final arbiters. Decision making at annual meeting of heads of state.	Trade facilitation, investment, industrial cooperation, services trade. FTA is part of larger regional cooperation plans under ASEAN.
APEC	Australia; Canada; Chile, China, People's Rep. Of; Hong Kong, China; Indonesia; Japan; Korea, Rep. of; Malaysia; Mexico; New Zealand; Papua New Guinea; Peru; Philippines; Russian Federation; Singapore; Thailand; United States; Viet Nam.	1989	APEC Secretariat. Annual meetings of heads of state, ministers. Provisions are not binding, so no mechanisms for dispute settlement.	Trade facilitation, services, investment, intellectual property rights.
CER	Australia, New Zealand.	1 Jan 1983	Australia-New Zealand Affairs Secretariat under the control of the ministries of foreign affairs (oversees implementation). Dispute settlement by bilateral negotiations. Annual meetings of economic and foreign affairs ministers.	Trade facilitation, services, investment.
ECO	Afghanistan, Azerbaijan, Iran, Kazakhstan, Kyrgyz Republic, Pakistan, Tajikistan, Turkey, Turkmenistan, Uzbekistan.	1991	ECO secretariat, Regional Council, Council of Permanent Representatives, regional technical agencies. Annual minister's meeting, biennial meetings of heads of state.	Investment, trade facilitation. Coordination of market-oriented reforms.
SAPTA	Bangladesh, Bhutan, India, Maldives, Nepal, Pakistan, Sri Lanka.	7 Dec 1995	SAARC institutional structure includes Secretariat, regional centers for research, Standing Committee of Foreign Secretaries, standing committees on technical issues. Most decisions made at annual meetings of heads of government. No separate institutions for SAPTA.	FTA is part of larger cooperation plans of SAARC.
SPARTECA	Australia, New Zealand, Cook Islands, Fiji Islands, Kiribati, Marshall Islands, Micronesia, Nauru, Niue, Papua New Guinea, Solomon Islands, Tonga, Tuvalu, Vanuatu, Western Samoa.	1 Jan 1981	Forum Secretariat, Australian and New Zealand customs agencies oversee agreement, primarily assessment of origin of goods traded.	Services, migration, investment, some foreign policy, trade facilitation.

PTA	Member Countries ^a	Date of Entry into Force ^a	Supranational Institutions (including meeting frequency) ^b	Provisions beyond Tariff Reduction ^b
Other Regions				
Andean Pact	Bolivia, Colombia, Ecuador, Peru, Venezuela.	25 May 1988	Court of Justice (dispute settlement), General Secretariat (administers integration), Andean Parliament (deliberating body). Also annual meetings of Andean Council of Presidents and Council of Foreign Ministers.	Trade facilitation, migration, investment.
EFTA	Iceland, Liechtenstein, Norway, Switzerland.	3 May 1960	EFTA Secretariat. Standing Committee of EFTA States, various advisory committees. Parliamentary Committee (representatives from members' parliaments) meets four times a year, ministers meet twice annually.	Trade facilitation, services, investment, migration, common market, common currency.
EU	Austria, Belgium, Denmark, Finland, Germany, Greece, Ireland, Italy, Luxembourg, Netherlands, Portugal, Spain, Sweden, United Kingdom.	1 Jan 1996	EU Commission, European Parliament, Council of the European Union, European Central Bank, various committees.	Trade facilitation, investment, maintenance of democracy.
Mercosur	Argentina, Brazil, Paraguay, Uruguay.	29 Nov 1991	Secretariat, Mercosur Trade Commission. Council of the Common Market, Common Market Group. Primary dispute settlement by bilateral negotiation; referred to Common Market Group then Council of the Common Market in case of impasse.	Trade facilitation, investment, labor, environment.
NAFTA	Canada, Mexico, United States.	1 Jan 1994	Free Trade Commission, NAFTA Secretariat (dispute settlement). Periodic meetings of heads of state.	

หมายเหตุ : ^a World Trade Organization, 2001, *International Trade Statistics 2001*. Except for APEC data, which is available at: www.apec.org.

^b Clarete, Edmonds, and Seddon, forthcoming, *Asian Regionalism and its Effects on Trade in the 1990s*.

ที่มา : *Asian Development Outlook 2002*. ADB.